

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БОШ ПРОКУРАТУРАСИ
АКАДЕМИЯСИ**

Қўлёзма ҳуқуқида

УДК _____

ХЎЖАЕВ МИРШОД ФАТИЛЛО ЎҒЛИ

**“КАПИТАЛ-ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ
ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАЛАРИ”**

5А240123 – Коррупцияга қарши курашиш

**Магистр академик даражасини олиш учун ёзилган
ДИССЕРТАЦИЯ**

Илмий раҳбар: Коррупцияга қарши
курашиш илмий таълим маркази
бошлиғи, ю.ф.д Б.Исмаилов

Тошкент – 2020 йил

КАПИТАЛ ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАЛАРИ

МУНДАРИЖА:

КИРИШ.....	3-9
I БОБ. КАПИТАЛ-ҚУРИЛИШ СОҲАСИНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ, БОСҚИЧЛАРИ ҲАМДА СОҲАНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ ТАРТИБИ.....	10-38
1.1. Капитал-қурилиш соҳасининг умумий тавсифи ва босқичлари.....	10-28
1.2. Капитал-қурилиш соҳасини назорат қилувчи давлат органларининг фаолиятини такомиллаштириш масалалари.....	29-38
II БОБ. КАПИТАЛ-ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ ХАВФ- ХАТАРЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ.....	39-66
2.1. Капитал-қурилиш соҳасида коррупциявий хавф-хатарлар турлари ва уларни бартараф этиш масалалари	39-53
2.2. Капитал-қурилиш соҳасида содир этилган коррупциявий жиноятларнинг жинойй-ҳуқуқий тавсиви.....	54-61
2.3. Соҳадаги илғор халқаро тажрибалар.....	62-70
ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.....	71-76
ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.....	77-83

КИРИШ

Магистрлик диссертациясининг асосланиши ва долзарблиги. Ҳар бир юртнинг имиджини, халқаро майдондаги обрўйини, жозибadorлигини ҳамда шу билан бирга фаровон ҳаётини ушбу юртда мавжуд бўлган энг машҳур архитектура намуналари кўрсатиб беради. Биз Париж шаҳрини эслаганимизда машҳур Эйфел минорасини, Лондон деганда Биг Бен минорасини ҳамда Москва деганда Кремль майдонни тасаввур қиламиз ҳамда умримизда бир марта бўлса-да, уерда бўлишни хоҳлаймиз.

Тарихда бизнинг аждодлармиз томонидан ҳам ўз даврининг энг маҳобатли ва жозибador бинолари қад кўтарилган бўлиб, улар ўша даврда ҳам, бугунги кунда ҳам дунёнинг турли бурчакларидан сайёҳларни ўзига жалб қилиб келмоқда. Бежизга соҳибқирон Амир Темурнинг *“Агар бизнинг қудратимизни билмоқчи бўлсангиз, қурган биноларимизга боқинг”*, -демаган. Мамлакатимиз ҳудудидаги 4 та объект ЮНЕСКОнинг бутунжаҳон тарихий ёдгорликлар рўйхатидан ўрини олган бўлиб, айнан тарихий ёдгорликларимиз юртимизга хорижлик туристларни жалб қилиш учун *“ташриф қоғози”* бўлиб қолмоқда. 2018 йилда Ўзбекистонга 5 миллиондан ортиқ туристлар ташриф буюрган бўлиб, ўзининг замонавий осмонўпар бинолари билан машҳур бўлган Қатар ёки Озарбайжон Республикаларидан кўпроқ ҳисобланади¹.

Мамлакамиз бугунги кунда жадал суратлар билан ривожланаётган бўлиб, яши ички маҳсулот ҳажми йилдан йилга ўсиб бормоқда. Хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳамда экспорт ҳажмини кўпайтириш давлат раҳбари томонидан иқтисодий сектор вакилларига қўйилаётган энг устувор вазифалардан бири ҳисобланади ҳамда ушбу вазифаларни самарали бажариш учун энг аввало коррупцияни бартараф этиш лозим бўлади.

---

¹Жаҳон банки расмий сайти. Халқаро турист сифатида ташриф буюрувчилар статистикаси. 2018. URL:https://tcdata360.worldbank.org/indicators/ST.INT.ARVL?country=BRA&indicator=1841&viz=line_chart&y ears=1995,2018

Коррупцияга қарши кураш дунёнинг барча давлатларида барча замонларда амалга оширилган бўлиб, коррупциядан ҳоли тарихда бирор бир давлат бўлмаган, -десак, хато қилмаган бўламиз. Бу борада биринчи президентимиз И.А.Каримов қуйидагиларни келтириб ўтганлар:

“Биринчи навбатда, худбинлик ва лоқайдлик, қариндош-уруғчилик ва маҳаллийчилик, коррупция ва манфаатпарастлик, бошқаларни менсимаслик каби иллатлардан жамиятимизни бутунлай халос этиш тўғрисида ўйлашимиз лозим. Мен бу ўта муҳим вазифа кенг жамоатчилигимизнинг, айниқса, зиёлиларимиз, олим ва адибларимиз, санъат ва маданият аҳли, ўзини маънавият соҳасига бағишлаган барча инсонларнинг доимий диққат марказида бўлишини истардим²”.

Айни вақтда ҳам коррупцияга қарши курашиш ва уни олдини олиш масаласи мамлакатимиз ва халқаро майдонда кўтарилаётган энг долзарб масаладан бири ҳисобланади. Бу борада БМТ Бош қотиби А.Гуттериш 2018 йил 9 декабрь – “коррупцияга қарши курашиш куни” муносабати билан ўтказилган тадбирлар давомида жаҳон ҳамжамияти коррупция туфайли ҳар йили **2,6 триллион** АҚШ доллари миқдорида зарар кўриб келаётганини маълум қилинган эди³.

Шунингдек, коррупциядан энг кўп азият чекадиган соҳалардан бири сифатида капитал-қурилиш соҳасини ажратишимиз мумкин. Капитал-қурилиш соҳаси иқтисодийнинг барча секторлари учун локомотив вазифасини ўтайди. Прогнозларга асосан, дунё бўйлаб капитал-қурилиш соҳасига ажратиладиган маблағлар ҳажми 2025 йилга келиб, **70 фоизга** ўсади ҳамда **14 триллион АҚШ** долларига етади⁴.

---

² И.А.Каримов. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Тошкент.: “Маънавият”. 2008 йил. 120-бет.

³ Жаҳон иқтисодий форуми расмий сайти. “Corruption is costing the global economy \$3.6 trillion dollars every year”. 2018. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/12/the-global-economy-loses-3-6-trillion-to-corruption-each-year-says-u-n>

⁴ Э.Робертсон, Л.Этрон, Д.Мозес. “Biggest Risk of corruption in the construction industry - the Globe picture”. 2014 йил. URL: <https://www.klconstructionlawblog.com/2014/09/biggest-risk-of-corruption-in-the-construction-industry-the-global-picture/>

Хусусан, Ўзбекистон Республикасида ҳам ушбу соҳага ажратилган бюджет маблағлари йилдан йилга кўпайиб, 2019 йилда **69 триллион сўмни** ташкил қилган.

Капитал-қурилиш соҳаси иқтисодиёт ва ижтимоий ҳаётнинг бошқа секторлари орасида энг коррупциялашган соҳа эканлигини дунёнинг етакчи халқаро ташкилотлари ҳамда экспертлари таъкидлаб келишади. Улар орасида БМТ барқарор ривожланиш дастури, Европа комиссияси, Жаҳон банки, “Transparency international”, “GIACC” каби ташкилотлар бўлиб, таҳлилларда турлича рақамлар мавжуд бўлсада, айнан бир хил хулосага келинган.

2020 йилнинг апрель-май ойларида Бухоро ва Сирдарё вилоятларида бўлган воқеалар ҳам бажарилаётган ишларнинг сифатини очиқ кўрсатиб берди. Бу борада 2020 йилнинг 5 май куни ўтказилган йиғилишда муҳтарам президентимиз Ш.М.Мирзиёев ҳам ўз баҳоларини бериб ўтганлар:

“...Бухоронинг Қоракўл туманида 2020 йилда қуриб битказилган боғчаларнинг ярми қолган. Бу нима деган гап?! Мана, бизнинг қурилиш соҳасидаги сифатимиз.

Ўзим бир эмас, бир неча марта юқоридан кўрдим. Қаерда сифат бўлган бўлса, натижаси кўриниб турибди. Қаерда сифат бўлмаган бўлса, коррупция, ўғрилик, тендерларни «ура-ура» қилган ташкилотлар... бош вазир ўринбосарлари, «бажарамиз», «есть» қиламиз, деган одамлар энди ишлолмайди. Бу ишнинг якуни бошқача бўлади. Жуда катта таҳлил қиламан, мажбурман таҳлил қилишга. Кўп одамлар билан хайрлашишга мажбур бўламан...”

Капитал-қурилиш соҳасида айрим хорижий мамлакатларнинг биринчи шахслари томонидан жиноят содир этилиши ҳолатлари учраб туради. Масалан, Жанубий Кореянинг собиқ президенти Ли Мен Бакнинг президентлик даврида содир этган жиноий қилмишлари юзасидан 2018 йилда

кўзғатилган жиноят иши бўйича айбловлар орасида ер ажратиш ҳамда қурилишга русхат бериш эвазига пора олганлиги ҳолати ҳам мавжуд⁵.

Шу каби, юқоридаги халқаро ташкилотлар томонидан юртимизда коррупцияни олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар қониқарли даражада баҳоланмаслигини ҳам тан олишимиз керак. Масалан, Transparency international томонидан ҳар йили янгилашиб бориладиган “коррупцияни қабул қилиш индекси”да Ўзбекистон рейтингда мавжуд бўлган 180 та давлатлар орасида **153 ўринни** эгаллаган.

Ушбу салбий ҳолатни рейтингни тузиб чиқувчи экспертларнинг асосий қисми АҚШ ва Европа давлатиданлиги, уларда мавжуд намунавий тизим ва стандартлар Ўзбекистон Республикасидагидан кескин фарқ қилиши, тавсия этилган стандартларнинг айримлари юртимизда у ёки бу кўринишда мавжуд бўлиб, номланиши жиҳатдан фарқ қилиши ва бошқа бир қатор факторлар билан изоҳлашимиз мумкиндир. Лекин, амалдаги ҳақиқий ҳолатдан келиб чиқиб, коррупцияга қарши курашиш, шу жумладан капитал-қурилиш соҳасида коррупцияга қарши курашиш бўйича юртимизда амалга оширилган ишлар яқин кунларгача қониқарли бўлмаган -десак, муболаға бўлмайди.

Рақамларга мурожаат қиладиган бўлсак, сунгги 2 йида республика бўйлаб, қурилиш билан боғлиқ ҳолатлар юзасидан **973 та** жиноят иши кўзғатилган. Булар, албатта, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан аниқланган ҳолатлар бўлиб, амалда жиноятлар бунданда кўпроқ эканлигини тасаввур қилишимиз мумкин.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида капитал-қурилиш соҳасида бугунги кунда кузатилаётган коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш ҳамда соҳада коорупцияга қарши курашиш бўйича илғор халқаро тажрибаларни ўрганиб, уларни миллий қонунчилигимга жорий этиш мавзусида тадқиқот ишини олиб боришни мақсадга мувофиқ -деб ҳисоблаймиз.

---

⁵ Исмаилов Б.И. “Международные стандарты привлечения юридических лиц к ответственности за совершение коррупционных правонарушений”. Ўқув қўлланма. Тошкент. Kamron press. 2019. 7 бет.

Тадқиқот объекти - Ўзбекистон Республикасида бугунги кундаги капитал-қурилиш соҳаси. Мазкур соҳада айни вақтда коррупция, ташкилий бошқарув, технологияларни янгилаш, кадрлар ҳамда бошқа предметлар билан боғлиқ бир қатор муаммолар мавжуд.

Тадқиқот предмети – Капитал-қурилиш соҳасида коррупцион хавф-хатарларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш, шунингдек, бу борада илғор халқаро тажрибаларни ўрганиб, уларни қўллаш истиқболларини таҳлил қилиш.

Тадқиқот мақсади – юртимиздаги капитал-қурилиш соҳасида бугунги кунда давлат назоратини олиб борувчи органларда мавжуд коррупцион хавф-хатарларни ҳамда соҳада содир этилган коррупцион жиноятларни таҳлил қилиш ва уларни бартараф этиш бўйича илғор халқаро тажрибаларни, шу жумладан, шаффофлик, онлайн платформалар, жамоатчилик назорати, комплаэнс назорат ва бошқа институтларни миллий қонунчиликка қўллаш истиқболларини кўриб чиқиш.

Тадқиқот вазифалари – капитал-қурилиш соҳасини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, соҳада мавжуд тартиб-таомилларни ва назарий маълумотларни таҳлил қилиб; соҳада амалда фаолият юритиб келаётган ўз касбининг етук мутахассислари фикрларини инобатга олиб; соҳада содир этилаётган жиноятлар ва ҳуқуқбузарликлар тенденцияларини ўрганиб; коррупциявий ҳолатларни бартараф этишга қаратилган таклиф ва тавсияларни тайёрлаш ва уларнинг истиқболли эканликларини исботлаш.

Тадқиқот мавзуси ўз ичига юриспруденциянинг бир қатор янги институтларини ўз ичига олади. Тадқиқот давомида капитал-қурилиш тизимини ривожлантириш ёки коррупцияга қарши курашиш бўйича муқаддам илмий тадқиқот ишлари олиб борилган бўлса-да, ушбу мавзуни тўлиқ равишда ўзида шакллантирган илмий тадқиқот ишлари тадқиқот давомида топилмади. Шу боис, ушбу мавзуни илмий жиҳатдан янги мавзулар қаторига киритиш мумкин.

Коррупцияга қарши курашиш мавзусида республикамиз олимлари Б.И.Исмаилов, Р.Зуфаров, Н.Саид-Газиева, У.Хусаиновларнинг илмий тадқиқот олиб борганлар.

Бу борада илмий иш олиб борган хорижлик олимлардан Сингапур университети профессорлари М.Шан, Ю.Ли, А.Чан ҳамда Й.Хуларга тегишли бўлган “Corruption in the public construction sector” китобида капитал-қурилиш соҳасида давлат харидларини олиб боришда ХХРда мавжуд бўлган коррупциявий хавф-хатарлар сўровнома ва жадваллар асосида таҳлил қилиниб, 10 дан ортиқ хорижий давлатларнинг бу борадаги тажрибалари ўрганилиб, ўрганилган ҳар бир масала юзасидан хулоса қилинган.

Шунингдек, Гонг-Конг университети профессорлари Э.Овусу ва А.Чанлар томонидан томонидан чоп этилган “Corruption Forms in the Construction Industry: Literature Review” илмий мақоласида капитал-қурилиш соҳасидаги коррупцион хавф-хатарлар турлари таҳлил қилинган 39 та Хитойдаги ва халқаро ташкилотлардаги манбалар қиёсий таҳлил қилинган.

Норвегиянинг “U4” антикоррупцион ресурс марказиэксперти Ж.Веллс ўзининг “Давлат инфраструктураси қурилишида коррупция: бошқарувдаги танқидий муаммолар” қўлланмасида қурилиш соҳасида давлат харидларини ўтказишда барча босқичларда кузатиладиган коррупцион хавф-хатарларни таҳлил қилиб, бу борада давлат назоратини такомиллаштириш юзасидан хулосаларини берган⁶.

Капитал-қурилиш соҳасида коррупцияни олдини масалалари Европа комиссияси, Жаҳон банки ҳамда “Transparency international”, “GIACC”, “Curbingcorruption”, “Open contracting partnership”, “Cost” каби халқаро нодавлат ташкилотлар томонидан ҳам чуқур ўрганилган бўлиб, улар томонидан берилган амалий тавсияларда шаффофликни таъминлаш, жамоатчилик назоратини кучайтириш, давлат органлари ҳисобдорлигини

---

⁶ Ж.Веллс. “Corruption in the construction of public infrastructure: Critical issues in project preparation”. Норвегия. 2015 йил. URL: <https://www.u4.no/publications/corruption-in-the-construction-of-public-infrastructure-critical-issues-in-project-preparation-1>

ҳамда мансабдор шахсларнинг одоб-ахлоқ кодексларини тузиб чиқиш, сифатли ва мустақил аудит текшируви ҳамда комплаэнс назорат тизимини жорий қилишга алоҳида эътибор қаратилган.

Тадқиқотнинг назарий ва услубий асоси. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси тадқиқотнинг концептуал асосини ташкил этади.

Тадқиқот предмети ва мақсадидан келиб чиқиб, либерализм ва неолиберализм мактаби вакилларининг қарашлари ишнинг назарий асоси ҳисобланади.

Тадқиқотнинг услубий асоси сифатида меъёрий-ҳуқуқий ёндашув танлаб олинди ҳамда уни амалга ошириш жараёнида кейс-стади, тизимли таҳлил, таққослаш, статистик таҳлил, омилли таҳлил, экспертлар баҳоси услубларидан фойдаланилди.

Тадқиқотда қўлланилган методиканинг тавсифи. Тадқиқот олиб боришда диалектик, мантиқий, тизимли, қиёсий-ҳуқуқий, формал-ҳуқуқий, статистик маълумотларни таҳлил қилиш, тизимлаштириш усулларидан фойдаланилди.

Тадқиқот ишининг тузилиши: кириш қисми, икки боб, беш параграф, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат.

I БОБ. КАПИТАЛ-ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.

1.1. Капитал-қурилиш соҳасининг умумий тавсифи ва босқичлари

Ўзбекистон Республикасида бугунги ҳолатда капитал-қурилиш соҳаси бир қанча босқичларни ўз ичига олган, Вазирлар Маҳкамаси, бир нечта вазирликлар ҳамда давлат идоралари томонидан тартибга солинадиган соҳа бўлиб, соҳанинг ҳуқуқий асосини 100 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ташкил қилади.

Капитал-қурилиш соҳасини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни хронология жиҳатдан ўрганиб чиқадиган бўлсак, мустақиллик даврининг барча йилларида ҳам ушбу соҳага оид ҳуқуқий-ҳужжатлар қабул қилиниб келинган. Шунга қарамасдан, мазкур соҳани бугунги кунда коррупцион хавфхатарлардан ҳоли деб бўлмайди.

“*Капитал-қурилиш*” тушунчаси МДХ давлатлари учун хос бўлган термин бўлиб, ушбу тушунча ўзида адабиётларда ва амалиётда 2 хил маънода ишлатилади:

- А) материал ишлаб чиқариш соҳаси сифатида;
- Б) *саноатнинг алоҳида соҳаси сифатида*⁷.

Тадқиқот мавзуйимизнинг объекти бўлиб, айнан саноатнинг алоҳида соҳаси бўлган капитал-қурилиш соҳаси ҳисобланади. Ушбу термин асосан МДХ давлатларида қўлланилади. Капитал қурилиш атамаси юзасидан бир нечта турдаги бир бирига ўхшаш таърифлар келтирилган бўлиб, умумий олганда мазкур тушунчага қуйидаги таърифни келтириб ўтишимиз мумкин:

“Капитал қурилиш - бино ёки иншоотларни янгидан қуриш ёки таъмирлаш юзасидан ер майдонини танлаш, лойиҳа-қидирув фаолиятини

---

⁷ А.С.Нешитой. “Капитал-қурилиш тушунчаси”. Россия Федерацияси. 2020 йил.
URL: <https://psyera.ru/6226/ponyatie-kapitalnogo-stroitelstva>

олиб бориш, лойиҳани экспертизадан ўтказиш ҳамда қурилиш учун пудратчиларни танлаш ишлари олиб борилган ҳолда комплекс қурилиш ишларини олиб бориш”.

Вазирлар Маҳкамасининг 03.07.2003 йилдаги 302-сонли қарорида мазкур тушунчага қуйидагича таъриф келтирилган:

“Капитал қурилиш – янги қурилиш, корхоналарни кенгайтириш, реконструкция қилиш, замонавийлаштириш ва техника билан қайта жиҳозлаш, объектлар ва асосий воситаларни мукамал таъмирлаш, шу жумладан лойиҳа-қидирув ишларини бажариш⁸”.

Мустақиллик йилларидан бошлаб 2018 йил 2 апрель кунига қадар қурилиш соҳасида давлат назорати Ўзбекистон Республикасининг Архитектура ва қурилиш қўмитаси томонидан амалга оширилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг **02.04.2018** йилдаги “Қурилиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги **ПФ-5392-сонли** Фармонига асосан юқоридаги қўмита Ўзбекистон Республикаси Қурилиш Вазирлигига айлантирилган.

Бугунги кунда, капитал-қурилиш соҳасида давлат назоратини олиб бориш айнан ушбу вазирликнинг зиммасига юклатилган. Капитал-қурилиш соҳасининг барча босқичларида коррупцион хавф-хатарлар мавжуд бўлиб, қуйида уларни бирма-бир таҳлил қилишни мақсадга мувофиқ деб биламиз.

1. Ер ажратиш. Маълумки, ҳар қандай қурилиш аввало ер ажратиш ҳамда ер майдонида қурилишни амалга ошириш учун рухсат берувчи ҳужжатларни расмийлаштиришдан бошланади.

Ушбу масала қурилиш соҳасининг энг муҳим ва коррупция кўп учрайдиган босқичлардан бири ҳисобланади. Ер участкаларини беришда ношаффоф, бюрократиялаштирилган тартиб-таомиллардан воз кечиш, тадбиркорликни ривожлантириш ва ҳудудларнинг замонавий меъморий

---

⁸ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида капитал қурилишда танлов савдолари тўғрисида Низом. 6-банд. Вазирлар Маҳкамасининг 03.07.2003 йилдаги ВМҚ-302 сонли қарори.

киёфасини яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг **20.04.2018 йилдаги** “Тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини доимий фойдаланишга бериш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги **ПҚ-3677-сонли Қарори** қабул қилинган.

Мазкур қарорга асосан “E-IJRO AUKSION” ягона электрон савдо майдончаси ташкил этилиб, юридик ва жисмоний шахсларга тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини доимий фойдаланишга бериш мазкур тизимда электрон аукцион орқали амалга оширилади белгиланди.

Қарор ижросини таъминлаш мақсадида **Вазирлар Маҳкамасининг 30.06.2018 йилдаги 493-сонли Қарори** қабул қилиниб, “Тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини электрон аукцион орқали доимий фойдаланишга бериш тартиби тўғрисида Низом тасдиқланган.

Қабул қилинган янги низом асосида, ер участкалари бериш бўйича маълумотлар тўплаш ҳамда уларни ваколатли органлар билан келишиш “YERELEKTRON” автоматик ахборот тизими орқали электрон шаклда амалга оширилади.

Юқоридаги қарорга мувофиқ ер участкаларини танлаш бўйича **6 та** орган ва муассасалар хулоса берадиган бўлса, ер участкаларини танлаш бўйича материалларни келишишда **4 та** орган қатнашади.

Мазкур низомга асосан, бўш ер участкаларини электрон аукцион орқали бериш жами **21 босқичдан** иборат тартиб-таомиллардан иборат.

Тартиб таомилларнинг **15 таси** “Давгеодезкадастр” давлат қўмитаси оператор бўлган “YERELEKTRON” ААТ орқали ҳамда **6 таси** Давлат активларини бошқариш агентлиги қошидаги ДУК оператор бўлган “E-IJRO AUKSION” дастури орқали электрон шаклда амалга оширилиши белгиланган бўлиб, босқичларнинг ҳар бирида бюрократик тўсиқлар мавжуд.

Таъкидлаш жоизки, мазкур тартиб-таомилларни соддалаштириш ҳамда аукцион ғолибларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида президентимизнинг **26.08.2019 йилдаги** “Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган бўш турган ер участкаларини бериш ҳамда архитектура-қурилиш ишларини амалга ошириш тартиб-таомилларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги **ПҚ-4427-сонли Қарори** қабул қилинди.

Қарорга асосан, **2019 йилнинг 1 октябридан бошлаб**, қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган бўш турган ер участкаларини бериш бўйича аукцион ғолибларига тегишли тасдиқловчи баённома асосида “Давгеодезкадастр” давлат қўмитасининг ҳудудий бўлимларида ер участкасига бўлган ҳуқуқларини давлат рўйхатидан ўтказиш тизими йўлга қўйилиши белгиланди.

Шунингдек, қарорнинг 2-бандида тизимни соддалаштиришга қаратилган қатор ўзгартиришлар баён этилган:

Жумладан, ер участкасини танлаш материалларини келишиш ва у бўйича хулосалар бериш ваколатли ташкилотлар томонидан фақат электрон шаклда «YERELEKTRON» ААТ орқали унга ер участкалари бўйича маълумотлар киритилган кундан бошлаб **беш иш куни ичида** автоматлаштирилган тартибда амалга оширилиши қатъий белгиланди.

Шу каби, ер участкасини танлаш материаллари юзасидан Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси, ёнғин хавфсизлиги ҳудудий бошқармалари ва бўлимлари, санитария-эпидемиология назорати хизматининг ҳудудий ташкилотлари, туманлар (шаҳарлар) ер ресурслари ва давлат кадастри бўлимлари, туманлар (шаҳарлар) давлат солиқ инспекцияларининг хулосасини олиш талаби **бекор қилинди**.

Бундан ташқари, қарорга кўра, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши раиси, вилоятлар, Тошкент шаҳар ҳамда туманлар (шаҳарлар) ҳокимларининг аукцион ғолиби номига ер участкасини ажратиш бўйича **қарор қабул қилиши талаб этилмайди** ҳамда аукцион ғолиби ёки ер

участкасига нисбатан ҳуқуққа эга бўлган шахснинг айби бўлмаган тақдирда, маъмурий тартиб-таомилларга риоя қилинмаганлиги учун электрон онлайн-аукцион натижалари тўғрисидаги баённомани бекор қилиш ёки ўзгартиришга **йўл қўйилмаслиги** белгиланди.

Юқорида кўрсатилган талаблар ва қарорнинг 2-бандида кўрсатиб ўтилган қатор бошқа тартиб-таомилларни бузиш давлат хизматларини кўрсатиш соҳасидаги қонунчиликнинг бузилиши деб ҳисобланиши алоҳида белгиланди.

Қарорга асосан бўш турган ер участкаларини бериш бўйича қабул қилинган янги тартиб-таомиллар 2019 йилнинг 1 октябридан бошлаб қўлланиши назарда тутилган бўлсада, **2019 йилнинг 20 декабрь** кунига қадар эски тартиб-таомиллар бўйича иш кўрилиб келинган. Қарор ижроси юзасидан Вазирлар Маҳкамасининг **20.12.2019 йилдаги 1023-сонли** Қарори билан “Тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини онлайн-аукцион орқали бериш тартиби тўғрисида” Низом қабул қилинди.

Низомга асосан ер участкаларини танлаш юзасидан фақатгина экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш органларининг хулосалари талаб этиладиган ҳамда Маданият Вазирлигининг Маъданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш илмий-ишлаб чиқариш бош бошқармасининг ҳудудлараро давлат инспекциялари томонидан келишилинадиган бўлди.

Шунингдек, низомга асосан ер участкаларини танлаш юзасидан қурилиш органлари томонидан **5 иш куни** давомида хулоса тақдим этилади ва **зарур ҳолларда** ушбу хулоса қуйидаги ташкилотлар билан келишилинади:

- туман (шаҳар) ички ишлар бошқармасининг ёнғин хавфсизлиги бўлимлари (Тошкент шаҳрида ИИБ Ёнғин хавфсизлиги бошқармаси);
- Тегишли ҳудудлар ва иншоотлардан режим асосида фойдаланадиган ҳамда уларни эксплуатация қиладиган ташкилотлар;
- ИИБ ЙҚХБ давлат хизмати ҳудудий органлари;

- Тегишли ҳудудий архитектура ва шаҳарсозлик кенгашлари.

Мазкур низомда ер участкаларини онлайн-аукцион орқали беришнинг янги ва соддалаштирилган **12 босқичли** тартиб-таомили қабул қилинди.

2. Тендер ва танловлар. Капитал-қурилиш соҳасининг дастлабки босқичи сифатида ер танлаш ва қурилиш учун ер ажратиш билан паралелл равишда **тендер ва танлов** босқичи ҳам биринчи босқич бўлиб келиши мумкин.

Бу борадаги муносабатлар **09.04.2018 йилдаги** “Давлат харидлари тўғрисида”ги Қонун, Вазирлар Маҳкамасининг **03.07.2003 йилдаги 302-сонли** қарори билан қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси ҳудудида капитал қурилишда танлов савдолари тўғрисида Низом ҳамда бошқа бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

“Давлат харидлари тўғрисида”ги Қонунга асосан, ҳар қандай давлат дастурлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари, қарорлари ва фармойишлари, Ҳукумати қарорларида назарда тутилган лойиҳаларни рўёбга чиқаришда амалга ошириладиган давлат харидлари, шунингдек бюджет ва бошқа давлат мақсадли жамғармалари, Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ҳукумати томонидан тузилган шартномалар доирасида тақдим этиладиган чет эл грантлари ҳамда Ўзбекистон Республикасининг кафолати остида жалб этиладиган чет эл кредитлари ҳисобидан молиялаштириладиган давлат харидлари мазкур Қонун доирасида амалга оширилиши белгиланган.

Мазкур қонуннинг 23-моддасида давлат харидлари турлари кўрсатилган бўлиб, улар жумласига тендер ва танлов савдолари ҳам киритилган.

Шунингдек, Қонуннинг 50 ва 59-моддаларига асосан, бир шартнома бўйича иш ва хизматларнинг қиймати энг кам иш ҳақининг **25** бараваридан **25 минг** бараваригача бўлса танлов, ундан ортиқ бўлса тендер асосида, бюджет буюртмачилари учун эса бир шартнома бўйича иш ва хизматларнинг қиймати **25** бараваридан **6 минг** бараваригача бўлса танлов, ундан ортиқ бўлса тендер асосида амалга оширилиши лозим.

Қурилиш ишларини олиб бориш бўйича тендер (танлов) ўтказиш Вазирлар Маҳкамасининг 03.07.2003 йилдаги 302-сонли Қарори билан қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида капитал қурилишда танлов савдолари тўғрисида”ги низомда белгиланган талаблар асосида амалга оширилади. Мазкур низомга асосан тендер савдолари битта контракт бўйича 100 минг АҚШ долларидан ортиқ суммани ташкил қиладиган қуйидаги турдаги шартномаларга нисбатан қўлланилади:

- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида марказлаштирилган манбалар (давлатнинг капитал қўйилмалари);
- давлат бошқарув органлари ва давлат корхоналари маблағлари;
- бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобига товарлар;
- ишлар ва хизматлар харид қилишда.

Танлов савдоларини ўтказиш учун биринчи навбатда буюртмачи ташкилотнинг қарори қабул қилинади. Мазкур қарор тегишли ҳужжатлар яъни кредит шартномаси, банк маълумотномаси, қурилишларнинг аниқ рўйхати, давлат бошқарув органи қарори ва бошқа ҳужжатлар бўлган тақдирдагина қабул қилиниши белгиланган.

Танлов савдолари қатнашчилари бўлиб, **инвестор, буюртмачи, танлов савдолари ташкилотчиси, танлов комиссияси** ҳамда **офферентлар** ҳисобланади.

Танлов савдоларини ташкил этиш буюртмачи ташкилотнинг ўзи томонидан мустақил равишда амалга оширилиши ёки ушбу тадбирни ўтказиш учун шартнома асосида ташкилотчи ёлланиши мумкин.

Танлов савдолари **очиқ** ва **ёпиқ** шаклларда ўтказилиши мумкин. Очиқ танловларда офферентлар сони чекланмайди. Ёпиқ танловлар Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан ўтказиладиган танловлар бўлиб, ишлар ва хизматлар юқори даражада мураккаблиги (ёки тор ихтисослашуви) билан фарқланадиган ва фақат пудратчилар (етказиб берувчилар)нинг чекланган сони билангина бажарилиши мумкин бўлган ҳолларда ташкил этилади. Ёпиқ

танлов савдоларида танлов савдолари ташкилотчиси тегишли малакага эга бўлган камида **3 та пудрат** ташкилотларини танлайди ва уларга танловларда қатнашиш бўйича таклиф юборади. Ёпиқ танлов савдоларини ташкил этишда оммавий ахборот воситаларида эълон берилмайди ҳамда танловларда ва таклиф этилган пудратчи ташкилотлар қатнашади.

Шунингдек, танлов савдолари талабгорларнинг **малакаси олдиндан аниқланадиган** ёки **аниқланмайдиган** ёхуд **2 босқичли** шаклларда ўтказилади.

Талабгорларнинг малакаси олдиндан аниқланадиган танловлар 2 турдан иборат бўлиб, буюртмачи томонидан талабгорларнинг малакасини аниқлаш 1-тур, танлов ғолибини аниқлаш эса, 2-тур саналади.

Икки босқичли танлов савдолари буюртмачи танлов савдолари предметининг аниқ тавсифини ва ўзига хослигини шакллантириш имкониятига эга бўлмаган ёки буюртмачи илмий тадқиқотлар, экспериментлар ўтказишга, қидирувлар ёки ишланмалар юзасидан шартнома тузиш ниятида бўлган ҳолларда ўтказилади.

Талабгорларга қўйилиши мумкин бўлган малака талаблари низомда кўрсатилган бўлиб, қуйидагиларни ташкил этади:

- танлов савдолари предметининг камида **20 фоизи** миқдориди маблағлар айланмасининг мавжудлиги ёки ушбу маблағни тақдим этишга банк қафолат хати;
- ишларни (хизматларни) бажариш учун етарли меҳнат ресурслар ва мутахассислар;
- *устав капитал миқдори*;
- танлов объектига ўхшаш объектларда муқаддам ишлаш тажрибаси;
- ўз кучлари билан илгари бажарилган иш ҳажмлари тўғрисидаги маълумотлар;
- танлов объектида ўз кучлари билан бажариладиган ишларнинг мўлжалланаётган ҳажми (**фоизларда**).

Шу ўринда юқоридаги талаблар орасида низомда талабгорнинг устав капитали миқдориغا нисбатан талаблар қўйилиши кўриб ўтадиган бўлсак, устав капиталининг айнан қанча миқдорида бўлиши тўғрисида аниқ тавсиф берилмаганини кўришимиз мумкин. Ваҳоланки, “ушбу ҳолатда буюртмачи ўз дискрециясига асосланиб, устав капитали миқдорини белгилаши мумкинлиги қанчалик асосли?” -деган савол туғилиши мумкин. Қонунда таъқиқланмаган ҳар бир ҳолат қонуний деган принципга асосланиб, буюртмачининг ўзи хоҳлаганча талаб қўйиши ёки энг кам миқдорни белгиламасдан аниқ суммани белгилаши ҳам ноқонуний бўлмайди.

Мазкур ҳолатда низомнинг 35-бандида қўлланилган “*устав сармоясининг миқдори*” жумласи ўрнига “*устав капитали миқдори танлов савдолари предмети қийматининг 25 фоизидан кам бўлмаслиги*” жумласини қўллаш **таклиф этилади.**

Худди шунингдек, 35-банднинг давомида “*танлов савдоларида қатнашиш талабгорига буюртмачи томонидан белгиланадиган бошқа талаблар ҳам қўйилиши мумкин*” -деб белгилаб қўйилган. Бошқа талаблар дейилганда буюртмачи томонидан талабгорларга нисбатан ҳудудий, ташкилий-ҳуқуқий ёки бошқа дискрецион талаблар қўйилиши ёхуд танлов предмети бажаришда зарур бўлмайдиган лицензияларни талаб қилиш каби ҳолатларнинг қонунийлигини белгилаб беради.

Шу боис, ушбу бандни “*танлов савдоларида қатнашиш талабгорига танлов предмети мазмуинидан келиб чиқиб, буюртмачи томонидан белгиланадиган бошқа талаблар ҳам қўйилиши мумкин*” -деб, ўзгартириш **таклиф этилади.**

Танлов савдоларини ўтказишдан камида **30 кун** олдин танлов савдолари ташкилотчиси оммавий ахборот воситаларида танлов предмети тўғрисида эълон беради ёки пудратчиларга таклифлар юборади. Эълонда ёки танловда қатнашиш тўғрисидаги таклифномада танлов савдолари ташкилотчисининг номи, манзили, танлов савдолари предмети, унинг тавсифи, бажарилиш муддатлари, талабгорларга қўйиладиган асосий шартлар, оферталарни тақдим

қилиш жойи ва оферталарни тақдим этишнинг охириги куни кўрсатилган бўлиши лозим.

Шунингдек, низомнинг 48-бандида талабгорлар томонидан оферталар танлов тўғрисида эълон оммавий ахборот воситаларида чиқарилгандар бошлаб **30 кун** ва таклиф юборилганидан бошлаб **35 кун** муддатда берилиши лозимлиги кўрсатилган. Ушбу қоида юқорида кўрсатилган қоидага нисбатан зид келиб қолиши мумкин. Чунки, ушбу ҳолатда танлов савдоларини ўтказишдан **30 кун** олдин потенциал талабгорга таклиф юбориш муддати белгиланган ҳолда таклифни қабул қилган потенциал талабгорга **35 кун** муддат берилган. Умуман олганда таклиф юборилган талабгорлар танлов тўғрисида оммавий ахборот воситаларидан хабардор бўлган талабгорларга нисбатан тайёргарлик кўриш учун кўпроқ вақтга эга бўлишади.

Шу боис, ушбу ҳолатда низомнинг **48** бандини қуйидаги талқинда ўзгартириш **таклиф этилади**:

*“Оферталарни тақдим этиш муддати эълон оммавий ахборот воситаларида берилган кундан бошлаб ёки таклифномалар жўнатилган кундан бошлаб **ўттиз кунни** таъкил этиши керак”.*

Офертантлар томонидан тузиладиган танлов ҳужжатлари қоида тариқасида **умумий, техник** ва **тижорат** қисмидан иборат бўлади.

Низомга асосан, юқоридаги қисмларга қуйидаги ҳужжатлар намуналари киритилган:

1. Умумий танлов ҳужжатлари:

-танлов савдоларида қатнашишга таклифнома;

-товарлар, ишлар ва хизматларни харид қилиш юзасидан шартноманинг умумий шартлари;

-талабгорларнинг танлов савдоларида қатнашишга буюртманомалари шакли;

-талабгорнинг малакасини ҳамда унинг техник ва молиявий аҳволини баҳолаш талаблари ва мезонларини, таклифларни молиявий баҳолаш ва танлов

савдолари ғолибини аниқлаш мезонлари, танлов савдолари тартиботига тааллуқли бошқа ҳужжатлардан иборат бўлган йўриқнома.

2.Техник ҳужжатлар “Қуриш, реконструкция қилиш, техника билан қайта жиҳозлаш, лойиҳалаш, қурилиш объектлари учун материаллар, конструкциялар ва жиҳозлар харид қилишга доир танлов ҳужжатларини экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги низом талабларига мувофиқ ишлаб чиқилиши белгиланган.

3.Танлов ҳужжатларининг тижорат қисмига товар (ишлар, хизматлар) нархи, ишлар (хизматлар)ни бажариш шартлари, маблағ билан таъминлаш манбалари ва шартлари, танлов савдолари предметини сотиш муддатлари ҳамда шартнома лойиҳасини киритиш мумкин⁹.

Таъкидлаш жоизки, юқорида кўрсатилган техник танлов ҳужжатлари ишлаб чиқилиши белгиланган низом **02.10.2002** йилда Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг **1177-сонли** қарори асосида қабул қилинган бўлиб, 2008 йилда ўз кучини йўқотган.

Ушбу ҳужжат ўрнига бугунги кунда Адлия вазирлигидан **08.01.2008** йилда **1757-сон** билан рўйхатдан ўтган Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат Архитектура ва қурилиш қўмитаси томонидан қурилиш иншоотлари учун қурилиш, реконструкция, техник қайта қуроллантириш, лойиҳа тайёрлаш, материаллар, конструкциялар ва жиҳозларни харид қилиш бўйича ҳужжатларни экспертизадан ўтказиш тартиби ҳақида” низом амалда қўлланилаётган бўлиб, Вазирлар Маҳкамасининг **302-сонли** қарори билан қабул қилинган низомнинг 52-бандига ҳам тегишли ўзгартириш киритиш **тавсия этилади**.

Танлов савдолари талабгорлари офертани имзо ва муҳр қўйилган ҳолда танлов савдолар ташкилотчисига конвертга солиб елимланган ҳолда танлов белгиланган дедлайнга қадар буюртмачига юборишлари белгиланган. Оферта

---

⁹ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида капитал қурилишда танлов савдолари тўғрисида Низом. 51-53-бандлари. Вазирлар Маҳкамасининг 03.07.2003 йилдаги ВМҚ-302 сонли қарори.

чопар орқали жўнатилганда танлов савдолар ташкилотчиси сана ва белги кўйган холда қабул қилиб олади.

Оферта билан биргаликда танлов савдолари қатнашчилари танлов предметининг кўпи билан **2 фоизи** миқдорида офертани таъминлаганликлари тўғрисида хужжатни ҳам тақдим қилишлари белгиланган. Ушбу тўлов кейинчалик танлов савдолари ғолибига шартнома тузилганидан сўнг ҳамда қолган иштирокчиларга офертанинг амал қилиш муддатидан кечикмасдан қайтариб берилиши белгиланган.

Танлов савдолари мажлис шаклида ўтказилади ҳамда унда қатнашиш истагини билдирган оферентлар вакиллари қатнашади. Мажлис протокол шаклида расмийлаштирилиши ҳамда унинг натижалари тўғрисида оферентларга хабарнома юборилиши белгиланган.

Танлов савдоларини мажлис шаклида ўтказиш ҳамда оферентлар томонидан таклифларни конвертда муҳрланган ҳолда топшириш каби эскича усулдаги амалиётлардан бугунги кунга қадар фойдаланиб келанаётганлигини соҳада фаолият олиб борувчи бир қатор мутахассислар ушбу методлар билан ҳар бир талабгорнинг таклифлари тўғрисидаги маълумотларнинг ошқор этилмаслигини таъминлаш фақат шу йўл билан таъминланиши билан изоҳлашади.

Лекин, назаримизда ушбу йўналишда ҳам онлайн платпормаларни қўллаш ҳамда талабгорлар тўғрисида маълумотларни ИТ технологияларни қўллаган ҳолда конфеденциаллигини сақлаш амалиётидан фойдаланиш вақт ҳамда маблағни тежаш билан биргаликда бу борада олиб борилаётган давлат сиёсатига ҳар томонлама ҳамоҳанг бўлар эди.

Бу борада Европа комиссияси томонидан 2013 йилда тузилган ҳисоботга асосан, давлат харидларини ўтказишда, шу жумладан тендер савдоларини ўтказишда шифрланган кодли технологияларни қўллаш Европа иттифоқининг 18 та давлатида ижобий баҳолангани кўрсатилган. Бунда тендерда хужжатларни онлайн тарзда топширган ҳар бир талабгорга хужжатларнинг электрон нусхаларини очиш учун код тақдим этилади. Ушбу код фақат

талабгорнинг ўзида бўлади ҳамда тендер кунида очилганига қадар унинг конфеденциаллиги шу тарзда сақланади¹⁰.

АҚШнинг Нью-Жерсей штатида ҳам **2018 йилда** айнан қурилиш соҳасида давлат харидларини амалга оширишда электрон тендерлар ўтказилиши тўғрисида қонун қабул қилинган¹¹. Унга асосан, қиймати **5 млн. АҚШ долларидан** ошадиган ҳар қандай объектлар юзасидан электрон тендер савдолари ўтказилади.

Давлат харидларини онлайн тарзда амалга ошириш борасида **Корея Республикаси** ҳам ўзининг илғор ва синалган тажрибасига эга. 2002 йилдан бошлаб, Корея Республикасида давлат харидларини онлайн тарзда ўтказиш амалиёти бошланди. Давлат харидлари Корея Республикасининг Давлат харидлари марказий агентлиги томонидан амалга оширилади. 2002 йилда янги **“KONEPS”** (Korean online electronic procurement system) тизими ташкил этилди. Ушбу тизим ўзида, давлат харидини амалга оширишнинг барча босқичларини қамраб олган бўлиб, тендер ўтказиш, шартнома тузиш, тўловларни амалга ошириш ҳамда ҳужжатлар айланмаси тўлиқ дастур доирасида амалга оширилади. Мазкур шаффоф тизим орқали 2012 йилда давлат харидларининг **62,7** фоизи (**106 млрд. АҚШ доллари**) амалга оширилган бўлиб, ИХТТ томонидан юқори даражада баҳоланган¹².

Мазкур платформанинг вақт ва маблағни тежашини, тендерларда бошқа ҳудудлардан талабгорларнинг қатнашишини осонлаштиришини ҳамда жараёнда инсон омилини минималлаштиришини инобатга олсак, буларнинг барчаси тендер савдоларидаги коррупцион хавф-хатарларни камайтиришга хизмат қилади. Шу боис, **Вазирлар Маҳкамасининг 302-сонли қарори асосида ўтказиладиган капитал-қурилиш соҳасидаги тендер (танлов)**

---

¹⁰ Европа комиссияси ички бозор ҳамда хизматлар бошқармаси (DG MARKT EU). “E-procurement golden book of good practice”. 2013 йил.

URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/15443/attachments/1/translations/en/renditions/native>

¹¹ “The Electronic Bidding Construction Act.” №1308. АҚШ. 2018 йил.

URL: https://www.njleg.state.nj.us/2018/Bills/A1500/1308_11.HTM

¹² “Integrated e-procurement system KONEPS in Korea”.

URL: <https://www.oecd.org/governance/procurement/toolbox/search/integrated-e-procurement-system-koneps.pdf>

*савдоларини ўтказишда **Навоий** ёки **Сирдарё** вилоятларида тест режимда ҳужжатларни электрон тарзда қабул қилиш, электрон ҳужжатларни ҳимоялаш кодлари билан таъминлаш ҳамда электрон тендерлар ўтказиш амалиётини қўллаш **таклиф этилади.***

Сўнгги йилларда, мамлакамимизнинг барча ҳудудларида қурилиш ишлари жадаллашиб бораётганлигини, “Обод қишлоқ”, “Обод маҳалла”, “Обод марказ” ва шу каби бошқа инвестиция дастурлари доирасида бюджет ва унга тенглаштирилган маблағлар ҳисобидан қурилиш-таъмирлаш ишлари олиб борилаётганлигини кузатишимиз мумкин. Мазкур ижобий тенденция қишлоқ аҳолисининг яшаш шароитларини яхшилаш билан бир қаторда халқимизнинг давлатга бўлган ишончини оширишга хизмат қилди.

Афсуски, мазкур дастурлар ижросини таъминлаш давомида маҳаллий ҳокимликлар ва тегишли вазирликлар мансабдор шахслари томонидан танлов савдоларини ўтказиш талабларига риоя этмаслик, қонун талабларини очиқдан-очиқ менсимаслик ёки инкор этиш авж олди, десак хато қилмаган бўламиз.

Жумладан, “Давлат харидлари тўғрисида”ги Қонуннинг 50-моддасида инвестиция лойиҳалари доирасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари билан давлат буюртмачиларига тендерни ўтказмасдан товарларни (ишларни, хизматларни) етказиб берувчилар билан шартномалар тузиш ҳуқуқи берилган тақдирда, харид қилиш тартиб-таомили давлат харидининг суммасидан қатъи назар танлов ўтказиш орқали амалга оширилиши белгиланган.

Шундай бўлсада, Бош вазирнинг **24.03.2018** йилдаги **01-05/1-340-сон** йиғилиш баёни билан **2018 йилдаги** инвестиция дастурларига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг **11.01.2019** йилдаги Самарқанд вилоятига ташрифи натижалари бўйича йиғилиш баёни билан **2019 йилдаги** инвестиция дастурларига киритилган объектлар бўйича пудрат ташкилотларини **тендер савдолари ўтказмасдан** танлаб олишга рухсат берилган.

Шу асосда, 2018-2019 йилларда инвестиция дастурларига киритилган жами **2577** та объектлардан фақатгина **88** таси учун тендер савдолари ўтказилган бўлиб, қолган ҳолатларда ҳудудий ҳокимликларда белгиланган процессуал шакл ва муддатларига умуман мос келмайдиган танловлар ўтказилганлигини кузатишимиз мумкин.

3. Лойиха-қидирув ишларини олиб бориш. Капитал қурилиш соҳасининг яна бир муҳим босқичларидан бири лойиха-қидирув фаолиятини ташкил этиш жараёни ҳисобланади.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида устав капиталида давлат ҳиссаси 51 фоиздан кам бўлмаган **30 та** лойиха-қидирув институтлари мавжуд бўлиб, вилоятларда уларнинг **26 та** филиаллари фаолият юритмоқда¹³.

Шунингдек, **1000 дан ортиқ** нодавлат лойиха-қидирув ташкилотлари рўйхатдан ўтган бўлиб, уларнинг ярмидан ортиғи ўз иш фаолиятини доимий равишда амалга оширмайди.

Шу билан бирга, лойиха-қидирув ташкилотларининг моддий-техник базаси, уларни молиялаштириш, кадрлар тайёрлаш ва малакасини ошириш, замонавий илғор рақамли технологиялар орқали лойихалаш ишларининг қийматини пасайтириш ва иш самарадорлигини оширишга етарлича эътибор қаратилмаганлигини тан олишимиз лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг **02.05.2017 йилдаги ПҚ-2946-сонли Қарорига** асосан, собиқ Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг республика етакчи лойиха-қидирув ташкилотларининг моддий-техник базаси ва кадрлар таркибини мустаҳкамлаш, ишлаб чиқилаётган лойиха-смета ҳужжатлар сифатини ошириш бўйича ишлари қониқарсиз, деб топилиб, соҳани такомиллаштиришга қаратилган қатор чора-тадбирлар белгиланган.

Лойиха-қидирув фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотларнинг асосий даромад манбаси бўлиб, ташкилотлар билан тузилган шартномлардан

---

¹³ Устав фондида давлат ҳиссаси 51 фоиздан кам бўлмаган лойиха-қидирув ташкилотлари рўйхати. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.05.2017 йилдаги ПҚ-2946-сонли Қарорига 3-илова.

келиб тушадиган маблағлар ҳисобаланади. Лойиха-қидирув ишларининг учун намунавий қиймати собиқ Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси томонидан 2008 йилда тасдиқланган бўлиб, лойиха-қидирув ишлари бўйича шартномалар мазкур прејскурант бўйича тузилади. Бироқ амалиётда марказлашган манбалар ҳисобидан молиялаштириладиган лойихалар бўйича буюртмачилар томонидан асослангилмаган паст нархлар таклиф этилаётганлиги, бунга асос сифатида Молия вазирлиги юқорида тасдиқланган нархларга қўшилмаслигини келтирилаётганлиги кўп кузатилмоқда. Натижада, лойиха-қидирув ташкилотлари белгилангандан анча паст нархларда хизмат қилишга мажбур бўлишмоқда.

Бундан ташқари, буюртмачилар томонидан тузилган шартномалар бўйича муддатлар кўпол равишда бузилиб, тўловлар кечиктирилаётганлиги ҳамда тўловлар суд қарори асосида ундириб берилиши ҳолатлари ҳам кузатилмоқда.

Бошқа тарафдан, айрим ҳолатларда лойиха-қидирув ташкилотларида томонидан лойиха-қидирув ишлари сифатсиз бажарилиши натижасида жамиятга катта миқдорда зарар етиши кузатилмоқда.

Мисол учун, 2018 йилда “ЎзгашкЛИТИ” ДУК Бухоро филиали томонидан Томди туманида намунавий уй-жойлар қурилиши учун танланган ер майдонида геологик изланишлар олиб борилмасдан, хулоса тақдим этилгани оқибатида ушбу массивда қурилган **50 та** намунавий уй-жойлар (**8.8 млрд. сўм**) чўкиб, яшаш учун яроқсиз аҳволга тушган.

Ҳолат юзасидан жиноят иши кўзгатилиб, жабрланувчиларга намунавий уй-жойлар бошқа массивдан бюджет ҳисобидан қуриб берилган.

Юқоридагига ўхшаш ҳолатларни бартараф этиш мақсадида, буюртмачиларнинг ташкилий-ҳуқуқий шакли, даромад манбаидан қатъий назар, белгиланган нархларга ҳамда шартнома шартларига риоя қилишлари устидан назорат ўрнатиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Шунингдек, Россия Федерацияси, Озарбайжон ва бошқа бир қатор давлатларнинг тажрибасини инобатга олган ҳолда, нодавлат нотижорат

ташкилот шаклида **Лойиха ва қидирув фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва қўллаб-қувватлаш асоциатциясини** ташкил этиш таклиф этидали.

Асоциатция лойиха-қидирув фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотларнинг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиши, улар фаолиятини мувофиқлаштириши, соҳада илғор хорижий тажрибаларни қўллаши, аъзо ташкилотлар фаолиятини таҳлил қилиши, кадрлар малакасини ошириши ва миллий ва халқаро миқёсдаги тадбирларда аъзо ташкилотлар номидан иш кўриши мақсадга мувофиқ.

4.Шаҳарсозлик ҳужжатларини тузиб чиқиш ва экспертизадан ўтказиш. Янги қурилиш ишларини олиб боришда мавжуд шаҳарсозлик ҳужжатларига риоя этиш муҳим аҳамиятга эга. Аҳоли пунктларининг бош режаларини ўз вақтида ишлаб чиқиши, қурилиш ишлари жадаллашиб, янги бино ва иншоотларнинг тартибсиз ва ноқулай қурилишини олдини олишга ҳамда ижтимоий объектларнинг ҳудудларда етарли бўлишига хизмат қилади. Шу боис, шаҳарсозлик ҳужжатларини ишлаб чиқиш ҳамда аҳоли пунктларининг бош режаларини ишлаб чиқиш капитал-қурилиш соҳасининг муҳим қисми ҳисобланади.

Шаҳарсозлик кодексида аҳоли пунктларининг бош режаларини қайта кўриб чиқишнинг муддатлари ҳамда ишлаб чиқилаётган бош режанинг жамоатчилик муҳокамасига қўйиш тўғрисида умумий қоидалар берилган бўлиб, уларни ижро этиш юзасидан аниқ муддатлар кўрсатилган қоидалар белгиланмаган.

Шунингдек, **2000** йилдан буён мамлакат ҳудудидаги **1200** дан ортиқ аҳоли пунктларидан фақатгина **228** тасининг бош плани тузиб чиқилганлигини ҳамда кўпчилик аҳоли пунктларининг бош режалари собиқ иттифоқ даврида тузиб чиқилганлигини кузатишимиз мумкин.

Беларус ва Озарбайжон республикаларида аҳоли пунктлари бош планлари **20 йилгача** бўлган муайян муддат учун ишлаб чиқиши ҳамда **ҳар 5 йилда** қайта кўриб чиқиши белгиланган. Шунингдек, бош режалар

мажбурий жамоатилик муҳокамасидан ўтказилиб, Беларусда Президент ҳамда Озарбайжонда Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Юқоридагиларга асосланиб, аҳоли пунктларининг бош режаларини **ишлаб чиқиш, қайта кўриб чиқиш, келишиш ва жамоатчилик муҳокамасига қўйиш тартибларини белгилаб чиқиш таклиф** этилади.

Бугунги кунда лойиҳалар комплекс ёки смета қисми экспертизасидан ўтказилади. Президентимизнинг **14.11.2018 йилдаги ПФ-5577-сонли** Фармонида асосан, ишлар тўғридан-тўғри инвестициялар, шу жумладан хорижий инвестициялар ҳисобига амалга оширилаётганда қурилиш лойиҳаларининг смета қисми мажбурий экспертизадан ўтказилмайди. Қолган ҳолларда, қандай объект бўлишидан қатъи назар, лойиҳа комплекс экспертизадан ўтказилади.

Инвестиция дастурига киритилган лойиҳалар Қурилиш вазирлиги ҳузуридаги “Шаҳарсозлик ҳужжатлари экспертизаси” ДУК томонидан комплекс экспертизадан ўтказилади. Таъкидлаш жоизки, мазкур давлат корхонаси томонидан сўнгги 2 йил давомида ўтказилган экспертизалар натижасида лойиҳа-смета ҳужжатларига **6,5 трлн. сўм** асосиз киритилганлиги аниқланган.

Шунингдек, амалдаги тартибга мувофиқ, экспертиза органи томонидан лойиҳа-смета ҳужжатлари 7 кундан 30 кунгача кўриб чиқилиб, ҳужжатларда камчиликлар аниқланган ҳолларда уларни бартараф этиш учун буюртмачига, буюртмачи эса лойиҳа ташкилотига қайтаради. Лойиҳа ташкилоти томонидан камчиликлар бартараф этилганидан сўнг ҳужжатлар худди шу тартибда экспертизага қайтадан тақдим этилади. Ушбу жараён, коррупцион хавф-хатарларни келтириб чиқариши мумкинлигини инобатга олиб, корхоналар ўртасида **ҳужжатларни электрон тарзда алмашиш тизимини жорий этиш мақсадга мувофиқ бўлар** эди.

Хулоса ўрнида, шуни таъкидлаш жоизки, юртимизда капитал-қурилиш соҳасининг барча босқичларида ҳам ўзига хос коррупцион хавф-хатарлар мавжуд бўлиб, уларни олдини олиш учун соҳани тартибга солувчи норматив-

ҳуқуқий ҳужжатларга коррупцияга қарши курашиш, шаффофликни таъминлаш, онлайн платформаларни жорий этиш ҳамда жамоатчилик назоратини кучайтириш нуқтаи назардан ўзгартириш ёки қўшимчалар киритиш лозим бўлади.

1.2. Капитал-қурилиш соҳасини назорат қилувчи давлат органларининг вазифалари ва уларни такомиллаштириш масалалари.

Капитал-қурилиш соҳасида назоратни Ўзбекистон Республикасида бир қатор давлат органлари ҳамда идоралар амалга оширади. Қурилиш тизими бир қанча мураккаб циклларни ўз ичига олганлиги, ушбу циклларда, вазирлик, вазирлик ҳузурида ташкил этилган бир қатор марказлар, “Давергеодезкадастр” давлат қўмитаси, ҳудудларда ташкил этилган буюртмачи хизматлари, инжиниринг компаниялар, пудратчилар ҳамда лойиҳа-қидирув институтлари қатшиши мазкур соҳанинг аниқ бир эгаси йўқдай таассурот қолдиради.

Соҳанинг тарихига назар ташлайдиган бўлсак, Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан сўнг **1993 йил 30 август** куни ташкил қилиниб, **2018 йил 2 апрель** кунига қадар фаолият олиб борган Ўзбекистон Республикасининг Архитектура ва қурилиш қўмитаси қурилиш тизимида ягона давлат сиёсатини амалга оширувчи давлат органи бўлиб хизмат қилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг **02.04.2018 йилдаги** “Қурилиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги **ПФ-5392-сонли** Фармони асосан юқоридаги қўмита тугатилиб, Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги ташкил этилган.

Қурилиш вазирлиги. Юқорида баён этилганидек, вазирлик 2018 йил 2 февралда Ўзбекистон Республикаси Президентининг махсус фармони асосида ташкил этилди. Собиқ қўмитанинг вазирлик сифатида қайта ташкил қилинишига сабаб, эндиликда вазирлик бутун комплексни ўз ичига олганлиги ҳамда шу соҳани назорат қилиш билан биргаликда, соҳада кадрлар тайёрлаш, такомиллаштириш ишларини олиб бориш, тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бориш каби комплекс вазифа ва функцияларни бажариши кўзда тутилган.

Юқоридаги фармонга асосан вазирликка берилган вазифа ва топшириқларни қисқача кўриб чиқадиган бўлсак, қуйидагиларга доир вазифа ва функциялар топширилган:

- Шаҳарсозлик ва қурилиш учун муҳандислик-техник изланишларни ташкил қилиш, қурилиш-монтаж ишлари қийматини камайтириш, самарали инновацион лойиҳаларни қурилишга жорий этиш;

- Аҳолини яшаш пунктларининг бош режаларини ишлаб чиқиш;

- Шаҳарсозлик, архитектура-қурилиш фаолиятини ривожлантириш бўйича таклифлар тайёрлаш, узоқ муддатли ва ўрта муддатли давлат дастурларини ишлаб чиқиш;

- Лойиҳа-қидирув ва қурилиш фаолиятини мувофиқлаштириш;

- Шаҳарсозлик ҳужжатларини экспертиза қилиш; шаҳарсозлик ва қурилиш фаолиятининг норматив-ҳуқуқий базасини янада такомиллаштириш;

- Қурилиш материалларини ишлаб чиқаришни стандартлаштириш;

Соҳаси малакали кадрларни тайёрлаш ва кадрлар малакасини ошириш.

Бугунги кунда мазкур вазирлик бир нечта идора ва марказларни, ўқув ва малака оширишга доир муассасаларни ўз ичига олган йирик тизимни ташкил этади. Вазирликнинг тизимига қуйидаги ташкилот, корхона ва муассасадар таркибий тармоқ сифатида киритилган:

- Қорақалпоғистон Республикаси Қурилиш вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Архитектура ва Қурилиш бош бошқармалари;

- Туман (шаҳар) архитектура ва қурилиш бўлимлари;

- Қурилиш соҳасида назорат инспекцияси (“ГАСН”);

- “Шаҳарсозлик ҳужжатлари экспертизаси” ДУК;

- *Қурилишда стандартлаштириш республика маркази;*

- *Қурилишда техник меёрлар маркази;*

- *Қурилиш соҳасида ахборот технологияларини ривожлантириш маркази;*

- Қурилиш фаолиятини қўллаб-қувватлаш жамғармаси;

- Тошкент ва Самарқанд архитектура ва қурилиш институтлари;

- Архитектура-қурилиш ихтисослиги бўйича касю-хунар коллежлари;
- “Ўзбекистон Бунёдкори” нашриёт уйи ва “Ўзбекистон архитектураси ва қурилиши” журнали.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг **5515-сонли Фармони**га асосан Тошкент шаҳар қурилиш бош бошқармаси ва туманлар қурилиш бўлимлари Тошкент шаҳар ва туманлар ҳокимлари девонлари тузилмасига ўтказилганлиги муносабати билан, ушбу тузилмалар Қурилиш вазирлигидан мустақил равишда иш кўрмоқда. Ушбу ҳолат Қурилиш вазирлигининг тизимда ягона давлат сиёсатини амалга оширишида тўсқинлик қилиши мумкин.

Шу боис, Тошкент шаҳар қурилиш бош бошқармаси ва туманлар қурилиш бўлимларини Қурилиш вазирлиги тузилмасига ўтказишни **таклиф қиламиз**.

Қурилишда техник меёрлар маркази. Марказ Ўзбекистон Республикаси Президентининг **13.03.2020** йилдаги **ПФ-5963-сонли Фармони** билан ташкил қилинди. Ушбу марказнинг ташкил этилишига бир қатор факторлар сабабчи бўлган.

Ўзбекистон Республикасида бугунги кунда **337 та** қурилишга оид норматив ва қоидалар мавжуд бўлиб, шулардан **29** таси ташкилий-медодик нормаларни, **120** таси лойихалаштиришник техник норма ва қоидаларини, **43** таси қурилиш саноатини ташкил этиш ва унга оид технологияларни тартибга солувчи норматив ва қоидаларни ҳамда **145** таси қурилишга оид иқтисодий нормативларни ташкил қилади¹⁴.

Шуни таъкидлаш лозимки, қурилишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг **99 фоизи камида 20 йил** муқаддам ишлаб чиқилган бўлиб, уларнинг барчаси қайта ишлаб чиқилиши ёки такомиллаштирилиши замон талабига айланиб қолган.

---

¹⁴ Қурилиш соҳасида амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати (2018 йил 1 январь ҳолатига). Қурилиш вазирлиги. 2018 йил. <http://www.minstroy.uz/uz/amaldagi-meyoriy-hujjatlar>

Қурилишга оид миллий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш соҳанинг ўзини ривожлантирибгина қолмай, иқтисодий жиҳатдан маблағларни тўғри сарфлашга, янги ва тежамкор қурилиш материаллари ва усуллардан фойдаланишга имкон беради.

Бу борадаги бир нечта давлатлар тажрибаси ўрганиб чиқилганда, қурилишга оид замонавий норматив ва стандартларни қўллаш шаҳарсозликка оид қоидаларни ишлаб чиқиш билан паралелл равишда давлат илмий-тадқиқот муассасалари томонидан амалга оширилишини кузатишимиз мумкин.

Жумладан, **Туркия Республикасида** ушбу фаолият Атроф-муҳит ва шаҳарсозлик вазирлиги ҳузуридаги профессионал хизматлар махсус бошқармаси томонидан (штатлари сони 300 дан ортиқ), **Озарбайжонда**, **“Azimiti”** илмий-тадқиқот институти томонидан, **Россия Федерациясида** Қурилишда нормалаш, стандартлаштириш ва мувофиқликни техник баҳолаш федерал маркази томонидан амалга оширилади.

Бугунги кунда Қурилишда техник меъёрлар марказининг вазифалари этиб қуйидагилар белгиланган:

-қурилишда меъёрлаш тизимидаги ва инновацион технологияларни жорий қилишдаги муаммоларни ўрганиб бориш;

-қурилиш соҳасидаги халқаро нормалар, қоидалар ва стандартларни ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида миллий норматив ҳужжатларни улар билан уйғунлаштириш;

-бинолар, иншоотлар ва уларнинг алоҳида элементларига бўлган хавфсизлик талабларини, шунингдек, бино ва иншоотларнинг энергия самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш;

-норматив, шу жумладан хорижий ҳужжатларларнинг илмий-техник кутубхонаси ва электрон базасини ташкил қилиш ва юритиш;

-хорижий ва халқаро ташкилотлар, консултантлар ва мутахассислар билан ҳамкорлик қилиш ҳамда уларни миллий норматив ҳужжатлар базасини такомиллаштиришга жалб қилиш¹⁵.

Юқоридаги фармон билан Қурилиш вазирлигига **2 ой** муддатда **2020-2023 йилларда** қурилишга оид барча норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қайта кўриб чиқиш бўйича дастур ишлаб чиқиш вазифаси топширилди. Шу билан бирга янги ташкил этиладиган марказнинг фаолият юритиши эндиликда ушбу йўналишдаги ишларни жадаллаштириши ва бу борада ишларни энгиллаштириши аниқ. Қурилишда фойдаланиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни доимий қайта кўриб чиқиш, яъни ушбу фаолиятни тизимли йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Шу боис, Ўзбекистон Республикаси Президентининг **13.03.2020** йилдаги **ПФ-5963**-сонли Фармонининг 4-бандига ҳамда Қурилишда техник меёрлар марказининг низомининг тегишли бандига *“қурилишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳар 5 йил ичида қайта кўриб чиқиш”* вазифасини киритишни **таклиф** этамиз.

Қурилиш соҳасида ахборот технологияларини ривожлантириш маркази. Ушбу муассаса ҳам фаолиятини энди бошлаган янги муассасалар сирасига киради. Қурилиш соҳасида шаффофликни таъминлаш, шу жумладан, қурилишда жамоатчилик назорати институтини ташкил қилиш, қурилиш ишларининг боришини онлайн платформалар ёрдамида кузатиш имкониятини яратиш, қурилишга сарфланган бюджет ва марказий жамғармалар маблағларидан тўғри фойдаланиш, объектларни ўз вақтида топшириш, юқори сифатли ва арзон материаллардан фойдаланиш ва бошқа шу каби инновацион мақсадларни кўзлаган ҳолда **20.09.2019** йилдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг **“Қурилиш соҳасига ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”**ги **ПҚ-4464**-сонли фармони қабул қилинди.

---

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 13.03.2020 йилдаги ПФ-5963-сонли Фармони. 4-банд.

Фармонга кўра, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида реал вақт режимида ишлайдиган “Шаффоф қурилиш” миллий ахборот тизими ташкил этилди ва қурилишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишга доир қатор нормалар қабул қилинди.

Қурилиш соҳасида ахборот технологияларини ривожлантириш маркази ҳам айнан шу қарор доирасида ташкил қилинди ва ушбу муассасага қуйидаги вазифалар юклатилди:

-автоматлаштирилган ахборот тизимлари, ахборот ресурслари ва маълумотлар базаларини яратиш, ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш, қурилиш соҳасида ахборот хавфсизлигини таъминлаш;

-«Шаффоф қурилиш» миллий ахборот тизимини юритиш ва қўллаб-қувватлаш;

-Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш ва зарур дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқиш;

-марказлаштирилган молиялаштириш манбаларидан, шу жумладан, инвестиция лойиҳалари ҳисобидан молиялаштириладиган лойиҳаларда қурилиш жараёнини мониторинг қилишни йўлга қўйиш;

-Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлигининг ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлар базаларини янгилаб бориш чораларини кўриш, уларнинг бошқа давлат органларининг ахборот тизимлари билан интеграциясини таъминлаш;

-Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги ахборот хавфсизлигига таҳдидларни ўз вақтида аниқлаш ва унга қарши курашиш, ахборот хавфсизлиги талабларига риоя этилишининг назоратини ва мониторингини амалга ошириш, ахборот тизимлари ва маълумотлар базаларида ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича техник инфратузилмани жорий этиш ва ривожлантириш;

-ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлар базаларидан фойдаланиш ҳамда ахборот хавфсизлигини таъминлаш юзасидан қурилиш

соҳасида иштирок этувчи идоралар ходимларининг билим ва кўникмасини ошириш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш;

-турли ахборот тизимлари ва маълумотлар базаларида ахборот хавфсизлигини таъминлаш учун Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги ягона серверини ташкил қилиш, юритиш ва ривожлантириш.

Қурилиш соҳасида давлат назорат инспекцияси. Мазкур инспекциянинг асосий мақсади бўлиб, қурилиш ҳамда қурилиш материалларини ишлаб чиқариш соҳасидаги норматив ҳужжатлар талаблари ижроси устидан назорат қилиш, қурилишда шаҳарсозлик нормалари ва қоидаларига риоя этилишини таъминлаш ҳисобланади.

Шунга кўра Вазирлар Маҳкамасининг **31.07.2018 йилдаги 603-сонли** қарори билан қабул қилинган намунавий низомга асосан инспекцияга кўйилган вазифа ва топшириқлар юклатилган:

-белгиланган тартибда тасдиқланган бош режага қатъий риоя этган ҳолда аҳоли пунктлари комплекс қурилишларини, шаҳарсозлик тўғрисидаги қонунлар, шаҳарсозлик меъёрлари, аҳоли пунктларини режалаштириш ва қуришда, лойиҳалаш-қидирув ва қурилиш-монтаж ишларида, қурилиш материаллари ва маҳсулотларини ишлаб чиқаришда юридик ва жисмоний шахсларнинг шаҳарсозлик меъёрлари, қоидалари ва стандартларга *сўзсиз риоя қилишларини назорат этиш*;

-буюртмачининг техник назоратини ва лойиҳалаштириш ташкилотларининг муаллифлик *назоратини олиб бориш юзасидан назоратни амалга ошириш*;

-юридик ва жисмоний шахсларнинг қурилиш соҳасида, қурилиш материаллари, маҳсулотлари ва конструкцияларини ишлаб чиқаришда шаҳарсозлик қонунлари талабларига риоя этишларини назорат қилиш;

-қонунчиликда кўзда тутилган ҳоллардан ташқари, барча қурилиш объектларини, қурилиш-монтаж ишларини бажаришга рухсат берган ҳолда, *рўйхатдан ўтказиш*;

-хусусий турар-жой қурилишларидан ташқари, қурилиш ишлари тугатилган қурилиш объектларини қабул қилиб олиш комиссияси ишларида мажбурий иштирок этиш;

-шаҳарсозлик қонунчилигига риоя қилиниши назоратини ташкил этиш соҳасидаги техник бошқарувлар бўйича таклифлар киритиш ва меъёрий ҳужжатларни такомиллаштиришда иштирок этиш;

“Ягона Буюртмачи хизмати” ИК. Мазкур тузилма Ўзбекистон Республикаси Президентининг **06.05.2003 йилдаги ПФ-3240-сонли** фармони ҳамда ушбу фармон асосида қабул қилинган Вазирлар Маҳкамасининг **12.09.2003 йилдаги 395-сонли** қарори билан ташкил қилинган. “Ягона буюртмачи хизмати” ИК муқаддам фаолият кўрсатиб келган капитал қурилишда бюджет буюртмачиларининг ҳудудий бошқарма ёки бўлимларининг ўрнига ташкил этилган бўлиб, уларга қуйидаги вазифалар юклатилган:

-ишлаб чиқариш қувватларини ва ижтимоий соҳа объектларини мўлжалланган муддатларда фойдаланишга топшириш прогнозининг бажарилишини таъминлаш;

-лойиҳа ечимларининг самарадорлигини таъминлаш, архитектура ва шаҳарсозлик даражаси талабларига риоя қилиш;

-капитал қўйилмалар самарадорлигини ошириш, инвестиция цикли муддатларини қисқартириш.

Шунингдек, “Ягона буюртмачи хизмати” ИКнинг прогнозлаштириш, лойиҳалаштириш, қурилиш майдонини тайёрлаш, қурилиш, объектларни фойдаланишга қабул қилиб олиш борасида функциялари ҳам белгилаб берилган.

Мазкур функциялар таҳлил қилинганда улардан айримларида бошқа ташкилотларнинг вазифалари такрорланишини кузатиб ўтишимиз мумкин.

Жумладан, компаниянинг инвестиция лойиҳалари жойлаштириладиган туманларда муҳандислик коммуникацияларини ривожлантириш (йўллар, канализация, иссиқлик, электр, газ, сув таъминоти, телефонлаштириш,

радиолаштириш ва бошқалар) масалаларини кўриб чиқиши ва ҳал этилишида иштирок этиши белгиланган бўлиб, бу функция мазмунан компанияга топширилган вазифалардан узоқ.

Шунингдек, инжиниринг компанияси лойиҳа бошқарилишини ва объектлар қурилиши техник кузатилишини таъминлаши ҳамда объект қурилишини кузатиб бориши ва техник назорат қилиши белгиланган бўлиб, ушбу функция юқорида кўриб чиқилган Қурилиш соҳасида давлат назорат ҳудудий инспекцияларининг ҳам вазифаларига киритилган.

Ушбу ҳолат, яъни мазмунан бир хил бўлган вазифалар иккита тузилма томонидан амалга оширилиши турли хил коррупцион тўсиқларни вужудга келтириши мумкин.

Мазкур такрорланишларни бартараф этиш мақсадида инжиниринг компанияси функциялари қаторидан юқорида кўрсатилганларни олиб ташлашни **таклиф қиламиз.**

“Давергеодезкадастр” давлат қўмитаси. Капитал-қурилишнинг дастлабки босқичларида (ер ажратиш ва ер участкаларига оид ҳужжатларни тайёрлашда) **Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси** (кейинги ўринларда “Давергеодезкадастр” давлат қўмитаси) бир қатор вазифа ва функцияларни амалга оширади. “Давергеодезкадастр” давлат қўмитаси Вазирлар Маҳкамасининг **20.12.2019 йилдаги 1023-сонли қарори** билан қабул қилинган “Тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини электрон онлайн-аукцион орқали бериш тартиби тўғрисида”ги Низомга асосан қуйидаги вазифаларни бажаради:

1.Ерларни хатловдан ўтказиш натижаларига кўра, бўш турган ер участкаларини «YERELEKTRON» ААТга мустақил равишда жойлаштиради.

2.Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги ва унинг ҳудудий бўлимлари билан келишилган ҳолда ер участкасига инвестиция киритиш мажбуриятларини белгилайди.

3.Ер участкасига бўлган ҳуқуқни давлат рўйхатидан ўтказиш ва аукцион қолибига Давлат реестридан электрон кўчирма юборади.

Хулоса сифатида, таъкидлаш лозимки, бугунги кунда капитал-қурилиш тизимида давлат назоратини олиб борувчи орган ва муассасалар фаолияти ва уларнинг ваколатлари доимий равишда такомиллаштирилиб борилмоқда. Шу билан бирга, соҳада бир қатор институтционал ўзгаришларни амалга ошириш мумкин. Шу жумладан, мазмунан икки ёки ундан ортиқ тизимларда мавжуд бўлган бир хил вазифаларни таҳлил қилиб, уларни мақбуллаштириш ҳамда айрим давлат назоратини амалга оширувчи корхоналарнинг, масалан, “Ягона буюртмачи хизмати” ДУКнинг вазифалари қаторидан мазмунан фаолиятга алоқадор бўлмаган вазифаларни олиб ташлаш лозим бўлади.

Шунингдек, бугунги кун талабидан келиб чиқиб, давлат назоратини амалга оширувчи орган ва корхоналарга янги институтларни жорий этиш, жумладан, ахлоқ-одоб қоидаларини жорий этиш ҳамда тизимда маълумотларни тўлиқ онлайн тарзда алмашиш каби зарурий ўзгартиришларни қўллаш лозим бўлади.

II БОБ. КАПИТАЛ-ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ ХАВФ-ХАТАРЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ

2.1. Капитал-қурилиш соҳасида коррупциявий хавф-хатарлар турлари ва уларни бартараф этиш масалалари.

Бирор бир тармоқда коррупцияга қарши курашиш, коррупцион хавф-хатарларни бартараф этиш ва олдини олиш учун авваламбор соҳада коррупцион хавф-хатарларни келтириб чиқариши мумкин бўлган омилларни ўрганиб чиқиш мақсадга мувофиқ бўлади. Мазкур мавзуда тадқиқот олиб борган кўплаб чет эл тадқиқотчилари ҳам ўз китоблари, тадқиқот ишлари ёки мақолаларининг дастлабки қисми “risk analysis”, “risk management” каби сарловҳалардан бошланади.

Капитал-қурилиш тизимида кўррупцияни олдини олиш юзасидан тадқиқот олиб борган чет эл экспертларининг кўпчилиги эса, сўзбошини ҳар йили йўқотиладиган миллиардлаб долларлардан бошлайди.

Масалан, “Cost” (Construction sector transparency) халқаро дастури томонидан ўтказилган тадқиқотга асосан капитал-қурилиш соҳасида коррупция туфайли ажратилган маблағларнинг тахминан **10-30 фоизи** (турли давлатларда турлича, масалан, Буюк Британияда– **10-11%**, Гватемалада– **30%**, Филиппинда- **15%**, Малавида- **17%** ва ҳоказо) талон-тарож қилинади. Ишларни тўғри ташкил этмаслик ва билимлар етишмаслиги туфайли ҳам худди шунча миқдорда зарар етказилади. Шу асосда ҳисоблаб чиқилганда 2030 йилга келиб бутун дунёда ҳар йили тахминан **6 триллион АҚШ доллари** миқдорида зарар етказилади ва ушбу сумма йилдан йилга ўсиб боради¹⁶.

Ўзбекистон Республикасида эса, 2019 йил учун қурилиш соҳасига **69 трлн. сўм** ажратилган бўлиб, ушбу сумманинг **10-11 фоизи** қарийб **7 трлн. сўмни** ташкил этади. Биргина капитал-қурилиш соҳасида шунча сумма

¹⁶ Жаҳон иқтисодий форуми расмий веб-сайти. “why is construction is so corrupt”. 04.02.2016 йил. <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/why-is-the-construction-industry-so-corrupt-and-what-can-we-do-about-it/>

ўзлаштирилишини тасаввур қиладиган бўлсак, юртимиз тақдирига бефарқ бўлмаган ҳар бир инсон бу жараёнга бефарқ қараб туrolмайди.

Капитал-қурилиш соҳасида коррупцион хавф-хатарларни аниқлаш ва бартараф этишнинг энг содда ва оммабоп усулларида бири сўровнома ўтказиш усули ҳисобланади.

Британияда фаолият юритадиган “Қурилиш тадқиқот институти” (**Chartered institute of building**) томонидан қурилиш пудрат ташкилотлари орасида 2013 йилда ўтказилган сўровга асосан, сўралганларнинг **49 фоизи** капитал қурилишнинг барча субъектлари коррупциялашган деб ҳисобласа, **50 фоизи** компаниялар коррупцияни олдини олиш учун етарлича чора-тадбирлар олиб бормаётганлигини билдиришган¹⁷.

Бундай мазмундаги ижтимоий сўровларни Европа Иттифоқида ҳам кузатишимиз мумкин. Европа Комиссиясининг коррупцияга қарши кураш бўйича 2014 йилдаги ҳисоботида минтақада фаолият кўрсатаётган қурилиш пудрат ташкилотларининг ярмидан ортиғи коррупцияни фаолият давомидаги энг катта тўсиқлардан бири эканлигини кўрсатувчи сўровнома натижалари эълон қилинган¹⁸.

Коррупцияга қарши курашиш бўйича жаҳонга машхур “**Transparency International**” ташкилотининг ҳисоботларида тадқиқ қилинган **19 та** соҳа орасида капитал-қурилиш соҳаси коррупция энг кўп учрайдиган соҳа эканлиги эътироф этилган¹⁹.

Соҳадаги коррупцион ҳолатлар тўғрисида халқаро ташкилотлар, халқаро нодавлат нотижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари ва веб-сайтларда доимий равишда ошкор этилиб борилади.

Жумладан, Британиянинг “**The guardian**” нашрининг маълумотларига асосан, **2014 йилда** Россия Федерациясининг **Сочи** шаҳрида ўтказилган

---

¹⁷ Грант Хортон. “Fighting construction fraud in the UK”. 2013 йил.

<https://www.grantthornton.co.uk/globalassets/1.-member-firms/united-kingdom/pdf/publication/2013/fighting-construction-fraud-in-the-uk.pdf>

¹⁸ “Еврова иттифоқининг коррупцияга қарши кураш бўйича ҳисоботи”. Европа Комиссияси. 2014 йил. 7-бет.

¹⁹ “2011 йилги Пора берувчилар индекси”. Transparency international. 2011 йил.

кишки олимпиада ўйинларининг дастлабки бюджети **12 миллиард** АҚШ доллари бўлиб, тайёргарлик жараёнида харажатлар коррупциялашган қурилишга оид шартномалар, ўзлаштириш ҳамда “kickbacks” яъни “откатлар” эвазига **51 миллиард** АҚШ долларидадан ошиб кетганлигини маълум қилган²⁰.

Худди шундай ҳолатни Санкт-Петербург шаҳрида 2007 йилда қурилиши бошланиб, фақатгина 2016 йилдагина топширилган “Газпром арена” стадионида ҳам кузатишимиз мумкин. Стадион қурилиши дастлаб, **7 млрд.** рублга баҳоланган бўлса, яқинда **50 млрд.** рублга яқин сумма сарфланган.

Юқорида биз ривожланган ғарб давлатларида кузатилган коррупцион хавф-хатарларни санаб ўтдик. Бундай ҳолатлар, албатта, юртимизда ҳам кузатилмайди, -деган фикр билан асоссиз хотиржамликка берилиш мақсадга мувофиқ эмас. Яқин 2 йилда капитал-қурилиш тизими тубдан ислоҳ қилиниши билан паралелл равишда кўплаб орган, ташкилот ва муассасалар ҳамда нодавлат ташкилотлари ва хорижий экспертлар иштирокида мамлакатимизда капитал-қурилиш тизимида коррупцион хавф-хатарлар таҳлил қилинди.

Жумладан, Бош прокуратура томонидан ўтказилган ижтимоий сўровномада иштирок этган **20 минг** нафардан ортиқ жамоатчилик вакиллариининг **69 фоизи** “*ҳозирги кунда қурилиш объектларини коррупциясиз қуриш мумкин эмас*” деган фикрни билдирган бўлса, **62 фоизи** “*шаҳарсозлик фаолиятининг айнан қайси босқичларида коррупция кўпроқ авж олган?*”, деган саволга “*барча босқичларда*”, -деб жавоб берган.

Шунингдек, бевосита **1200 дан** ортиқ пудратчи ташкилотлар ўртасида ташкил этилган сўровномага кўра, сўралганларнинг **23 фоизи** қурилиш жараёнида коррупция ва таъмагирлик ҳолатлари кенг тарқалганилигини, **10 фоизи** инвестиция дастурига киритилган объектларни танлов орқали олишда пул талаб қилинганлигини, **13 фоизи** коррупция ва тамагирлик ҳолатларига шахсан дуч келганини, **18 фоизи** ер участкаларини ажратиш

---

²⁰ “The guardian” нашри. Буюк Британия. 2013 йил.
<https://www.theguardian.com/sport/blog/2013/oct/09/sochi-2014-olympics-money-corruption>

тартибларидан, **21 фоизи** буюртмачилар ва **22 фоизи** давлат қабул комиссиялари фаолиятдан норози бўлган.

Капитал-қурилиш соҳасидаги коррупциявий хавф-хатарлардан давлат **иқтисодий, сиёсий, ижтимоий** ва **эгологик** жиҳатдан зарар кўриши мумкин.

Иқтисодий жиҳатдан зарарни давлат бюджетининг талон-торож қилинишида, сифат жиҳатдан паст даражада бўлган объектлар қурилишида ҳамда потенциал энг самарали пудратчи томонидан қурилиши мумкин бўлган объектнинг бой берилишида кузатишимиз мумкин.

Сиёсий жиҳатдан келтириладиган зарар мавҳум кўриниши мумкин. Лекин кўлами жиҳатдан иқтисодий зарардан қолишмайди. Ҳар қандай коррупция аҳоли орасида давлатга бўлган ишончни пасайтиради ҳамда хорижий давлатлар орасида давлатнинг нуфузи тушиб кетишига олиб келади. Ўз-ўзидан инвестиция ҳажми ҳам камайиб кетади.

Ижтимоий жиҳатдан, соҳада коррупциянинг юқори даражада эканлиги, албатта кадрлар тайёрдаш тизимига ҳам таъсир кўрсатмай қолмайди. Қолаверса, сифатли архитектуранинг аҳолининг фаровонлиги, тинч-тотувлиги ва маданиятнинг ривожланишига хизмат қилади. Масалан, ўтган асрнинг 80-90 йилларида Нью-Йорк шаҳри полицияси томонидан юқори даражадаги жиноятчилик қайд этилган ҳудудларда жиноятчиликни камайтириш учун, ўша ҳудудларнинг социал объектларини қайта реконструкция қилиш, инфратузилмаларни қайта тиклаш, бинолардаги “граффити”ларни тозалаш тадбирлари қўлланилган ва ушбу стратегия 10 йил ичида жиноятчиликни **56 фоизга** камайтирган²¹.

Табиий жиҳатдан, эса коррупциянинг қанчалик хавfli эканлигини билиш учун жорий йилда мамлакатимизда рўй берган Бухородаги кучли шамол натижалари ҳамда Сардоба сув омборининг ўпирилиши оқибатларини эслашнинг ўзи кифоя.

---

²¹ Д.Р.Френсис. “What Reduced Crime in New York City”. АҚШ иқтисодий тадқиқот миллий бюроси сайти. 2020. URL: <https://www.nber.org/digest/jan03/w9061.html>

Капитал-қурилиш соҳасини таҳлил қилган халқаро экспертлар қуйидаги кўринишдаги асосий хавф-хатарларни таҳлил қилиб ўтишган:

Рухсат бериш, Лицензиялаш тартиб таомиллари билан боғлиқ коррупция. Бахтга қарши, бугунги кунда капитал-қурилиш соҳасида иш олиб борадиганлар дунёнинг исталган бурчагида иш олиб бормасин, соҳадаги турли мансабдор шахслар томонидан лойиҳани тасдиқлаш, лицензиялаш, рухсат бериш учун пора талаб қилиниши ҳолатлари тўғрисида хабардор бўлишади. Ушбу фактор пудрат ташкилотлари учун рухсат берувчи, лицензияловчи ва тасдиқловчи тартиб-таомиллар мураккаблаштирилганда, юқори даражада талаб қўйиш ҳолатларида кучаяди.

Бош прокуратура маълумотида асосан, **2018-2019 йилларда** ер ажратиш ва қурилишга рухсат бериш билан боғлиқ жиноятларни содир этган **470 нафар** шахслар жиноий жавобгарликка тортилган бўлиб, улар томонидан содир этилган жиноятларнинг деярли барчасини порахўрлик билан боғлиқ жиноятлар ташкил этади.

Жавобгарликка тортилган шахслардан **230 нафари** фуқаролар ва **56 нафари** ҳокимият ва қурилиш вазирлиги тизими ходимлари ҳисобланади.

Рухсат бериш ва лицензиялаш билан боғлиқ коррупцион факторни камайтириш мақсадида бир қатор давлатлар, жумладан **АҚШ** ва **Словенияда** давлат органи ёки мансабдор шахс томонидан рухсат берувчи тартиб-таомилларни соддалаштирилган тартибда бажариш (масалан, тезлаштирилган муддатларда ҳал қилиш) учун расмий тўлов жорий этилган.

Бундай тўловни жорий қилишда, инсон фактори, яъни чеклаб ўтилиши мумкин бўлмаган қийинчиликлар асос қилиб олинган. Масалан, бирор бир турдаги лицензияни ёки ишни бошлашга рухсатномани олиш учун бир ойда 100 та субъект томонидан ариза топширилган бўлса, ҳар қандай ҳолларда ҳам уларнинг бир нечтаси иш билан боғлиқ ёки шахсий сабабларга кўра фавқулотда шошилаётган бўлиши мумкин. Ушбу ҳолат эса, коррупцион хавф-хатарларни кучайтириб, ўша шахснинг пора беришга бўлган майлини оширади. Бундай ҳолатлар учун тўлов эвазига алоҳида соддалаштирилган ёки

тезлаштирилган тартиб жорий этиш, пора бериб жиноят содир этишни олдини олиши билан бир қаторда давлат бюджетига ҳам фойда келтиради.

Қайд этиб ўтиш лозимки, Вазирлар Маҳкамасининг **30.05.2013 йилдаги 150-сонли** қарори билан тасдиқланган “Қурилиш соҳасида рухсат берувчи тусдаги ҳужжатларни бериш тартиботларини амалга ошириш муддатлари ва қийматини белгилашда табақалаштирилган ёндашув тартиби тўғрисида”ги Низомга асосан қурилишга рухсат беришнинг умумий жараёни муқаддам **254 кунни** ташкил этган бўлиб, 2020 йил январь ойидан бошлаб, қабул қилинган ўзгартириш ва қўшимчалар эвазига жами **84 кунгача** қисқартирилди.

Шунингдек, рухсат бериш жараёнининг сўнгги босқичида пудрат ташкилоти қурилиш-монтаж ишларини бошлаш учун қурилиш соҳасида давлат ҳудудий назорат инспекциясидан рухсат олиши талаб этилган бўлиб, рухсат бериш тўғрисида аризани кўриб чиқиш муддати **15 кун** этиб белгиланган эди. 2020 йил январь ойидан бошлаб ушбу тартиб-таомил ҳам бекор қилиниб, бугунги кунда ҳудудий назорат инспекциясини **хабардор қилиш тизими** жорий этилган.

Мазкур ижобий ўзгаришлар Ўзбекистон Республикасида қурилишга рухсат бериш ҳамда лицензиялашга оид коррупцион хавф-хатарларнинг бартараф этилишига замин яратади. Шу ўринда таъкидлаш лозимки, Жаҳон банкининг 2019 йилдаги “doing business” рейтингларидан “қурилишга рухсат бериш” бобида Ўзбекистон **132-ўринни** эгаллаган бўлиб, ушбу кўрсаткич Ўзбекистоннинг “doing business”даги рейтинглари орасида энг пастларидан бири сифатида умумий кўрсаткичга ўзининг салбий таъсирини кўрсатган²².

Шундан келиб чиқиб, 2020 йил учун эълон қилинадиган рейтингда Ўзбекистон Республикасининг ўрни юқорилаши кутилмоқда.

Давлат харидларини амалга ошириш билан боғлиқ коррупция.

---

²² Жаҳон банкининг “doing business” рейтинг. 2019 йил. <https://www.doingbusiness.org/en/rankings>

Давлат харидлари жараёни нафақат капитал-қурилиш соҳасида, балки иқтисодийнинг барча соҳаларида коррупция энг кўп учрайдиган ва пухта ишланган ва сифатли назорат йўлга қўйилмаса, энг нозик нуқталардан бирига айланадиган институтлардан биридир. Давлат харидларини амалга ошириш жараёнида асосан икки хил турдаги жиноятлар кузатилиши мумкин:

1)мансабдор шахс фаолиятида йўл қўйган камомадини яшириш ёки фойда олиш мақсадида харид тўғрисида ҳужжатларни сохталаштириш, нархларни асоссиз ошириш;

2)мансабдор шахс талабгорлардан биридан танловда ғолиб бўлиши учун ундан пора талаб қилади.

Давлат харидларида кузатиладиган коррупция ўз-ўзидан харид қилинадиган товарнинг (иш, хизматларнинг) сифатида бевосита тасир қилади. Чунки, ушбу ҳолатда энг оптимал вариантни таклиф қилган тараф танловда ютиб чиқмайди.

Халқаро экспертлар давлат харидлари билан боғлиқ коррупцияни қатъий ички молиявий назорат ўрнатиш билан қисқартириш мумкилигига ишонишади.

Бу борада коррупцион хавф-хатарларни олдини олиш учун **АҚШ, Россия Федерацияси ва Словенида** муқаддам “коррупцион жиноят” содир этган ёки катта миқдорда солиқ қарздорлиги мавжуд бўлган юридик шахслар билан давлат харидлари билан боғлиқ муносабат ўрнатилмайди.

Биргина Ўзбекистон Республикаси мисолида оладиган бўлсак, бугунги кунда инвестиция дастурлари доирасида ҳудудларда **143 млрд. сўмлик 83 та** объектлар муқаддам айнан қурилиш соҳасида талон-тарожликлари учун жавобгарликка тортилган шахсларга топширилган. Ушбу шахсларнинг яна шундай жиноят содир этмасликлари нима билан кафолатланади.

Шу боис, Ўзбекистон Республикасининг “Давлат харидлари тўғрисида”ги қонуннинг 17-моддаси, 1-қисмини қуйидаги тартибда ўзгартиришни **таклиф қиламиз:**

“Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда харид қилиш тартиб-таомилида давлат харидларини ижро этиш учун талабгорлар сифатида иштирок этаётган Ўзбекистон Республикаси резидентлари ва норезидентлари харид қилиш тартиб-таомиллари иштирокчиси (бундан буён матнда иштирокчи деб юритилади) бўлиши мумкин.

*Харид қилиш тарти-таомилларида давлат харидларини ижро этиш учун талабгор жисмоний шахс, юридик шахс раҳбари, коллегиал бошқарув органи раҳбари ёки аъзоси, бош бухгалтери ва асосий бенефициари муқаддам Ўзбекистон Республикаси **Жиноят кодексининг 167,183,211-моддаларида** назарда тутилган жиноятларни содир этганлик учун **судланмаган ёки танлов кунига қадар 2 йил давомида** Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг **61-моддасида** назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этмаган бўлиши лозим”.*

Таклифда келтириб ўтилган таъқиқ қўйилиши назарда тутилган шахслар орасида асосий бенефициар деганда юридик шахсга амалда эгалик қилувчи шахс назарда тутилган. Бир тарафдан ушбу шахс рўйхатга қўйилиши қонунга зид кўринади. Лекин, кўп ҳолларда ишбилармон шахслар, шу ўринда давлат органлари мансабдор шахслари ҳам бошқа ишончли шахсларнинг номига тадбиркорлик субъектини очиб, иш олиб боришади. Бу ҳолда юқорида таклиф этилаётган норманинг умуман самарадорлиги бўлмайди. Шу боис, юридик шахсларнинг бенефициарлари шарли равишда “қора рўйхат”га киритилишлари лозим бўлади.

“Ишларни тезлаштирувчи” тўловлар ва “таниш-билишчилик”.

“Ишларни тезлаштирувчи” тўловлар тушунчаси дастлаб АҚШ ва Ғарбий Европа мамлакатларида қўлланилиб, компаниялар томонидан бошқа минтақаларга ўз маҳсулотларини тезроқ ва “муаммосиз” киритиш мақсадида ўша давлатлардаги мансабдор шахсларга тўланадиган тўловларни англатади. Айрим давлатларда, жумладан **АҚШда** бундай тўловлар айрим чет эл давлатларига маҳсулотни экспорт қилувчи компанияларга бундай тўловларни тўлаш таъқиқланмаган. Чунки, бундай тўловларсиз ўша давлатга

маҳсулот экспорт қилишнинг имкони бўлмаслиги ҳамда ушбу давлат бозори рақобатлашаётган бошқа давлатлардаги компаниялари томонидан эгалланиши мумкинлиги инобатга олинган.

Бу каби тўловлар капитал-қурилиш соҳасида ҳам, албатта бўлиши мумкин. Буюртмачига тендерни ютиб чиқиш учун, қурилишга рухсатнома олиш учун, лицензия олиш учун, қабул қилиш жараёнида ва бошқа ҳолатларда мансабдор шахсларга совға-саломлар ёки пуб маблағлари пора шаклида таклиф этилиши мумкин.

Кўпгина халқаро экспертлар, жумладан **“Transparency international”** халқаро ташкилоти томонидан мазкур турдаги хавф-хатарларни олдини олиш мақсадида капитал-қурилишнинг барча босқичларида, айниқса тендер (танлов) жараёнида иштирок этувчи ходимларга нисбатан “одоб-ахлоқ қоидалари”ни ишлаб чиқиш ва ушбу қоидалар билан танишмаган, ушбу қоидаларни ёддан билмайдиган ходимларни жараёнга яқинлаштирмаслик тавсия этилган.

Бу борада Ўзбекистон Республикасининг айрим ҳудудларида танлов қолибидан буюртмачилар танлов объекти қийматининг **5 фоизи** миқдорда **“откат”** олиб келаётганлиги тўғрисида норасмий маълумотлар ҳам борлиги ачинарли.

Шу каби, қиймати катта бўлган тендер объектлари бўйича ҳам ажратилган маблағларни талон-торож қилишнинг “ноёб схемаси” борлигини кузатишимиз. Мазкур ҳолатда тендер бош пудратчи томонидан ютиб чиқилгандан кейин йирик объект яна бир ёки бир нечта пудратчиларга топширилади. Бунда, албатта ёрдамчи пудратчидан **5-7 фоиз** миқдорда **“хизмат ҳақи”** олиб қолинади. Бундай схема орқали бажариладиган ишлар сифати ҳам, албатта, мутаносиб равишда пасаяди ва қўшиб ёзиш, сифатсиз маҳсулотлардан фойдаланиш, стандартларда кўрсатилган миқдорда қурилиш материалларидан фойдаланмаслик каби ҳолатларни келтириб чиқаради.

2019 йил давомида республика бўйлаб инвестиция дастурига киритилган **42 та** объектлар бўйича танланган бош пудратчилар томонидан

қурилиш ишларини тўлиқ ёрдамчи пудратчиларга топшириб, амалда ҳеч қандай иш қилинмаган. Бундай ҳолатда улар бирор бир иш қилмасдан иш ҳажмининг тахминан **5-7 фоизи** миқдорда давромат кўрганлар.

Жумладан, Тошкент вилоят ҳокимлигининг ҳузуридаги “Ягона буюртмачи хизмати” ИК томонидан 2019 йил давомида **“1-сонли трест Нурафшон қурилиш инвест” МЧЖ**га Тошкент вилоятининг Янгийўл, Қибрай, Зангиота туманлари ва Янгийўл шаҳридаги **7 та** объектларда умумий қиймати **11,9** сўмлик қурилиш-таъмирлаш ишларини олиб бориш топширилган. Бош пудратчи томонидан эса, ушбу объектлар бўйича бирор бир иш олиб борилмасдан, ёрдамчи пудратчилар жалб этилиб, пудрат шартномаларида назарда тутилган қурилиш-таъмирлаш ишларини тўлиғича улар орқали бажарилган. Шу орқали бош пудратчи умумий ҳисобда **595 млн.** сўм миқдорда “хизмат ҳақи” сифатида фойда кўрган.

Буюртмачи сифатида Тошкент вилояти ҳокимлиги ҳузуридаги “Ягона буюртмачи хизмати” ИК томонидан мазкур объектларда қурилиш-таъмирлаш ишлари доимий равишда назорат қилишини инобатга олиб қайта-қайта ушбу жамиятга объектларни топшираётганлиги ҳолатида коррупциявий ҳолат йўқ деб ҳисоблаш қийин.

Коррупциянинг ушбу кўриниши Ўзбекистон учун бирмунча янги амалиёт ҳисобланса-да, чет эл тажрибасида худди шу тартибдаги коррупция анча илгари бошланган.

Жумладан, АҚШнинг Луизиана штати тадбиркори **Э.Макэбл 2009 йилда** Афғонистон ҳудудида ҳарбий объект қурилиши учун ёрдамчи пудратчи билан **3.2 млн. АҚШ долларилик** шартномани имзолаш учун **60 минг АҚШ долларини “откат”** сифатида олганлиги исботланиб, 2013 йилда жиноий жавобгарликка тортилган²³.

Ёки, Хитойнинг **Нанкин** шаҳри мери **Жи Жиан** 2013 йилда “хизмат вазифаларини қўпол равишда бузгалиги” учун лавозимидан озод этилганлиги

---

²³ “Biggest risk of corruption in the construction industry”. K&L Gates. Буюк Британия. 2014 йил.

тўғрисида хабарлар тарқалган эди. Кейинчалик оммавий ахборотларда унинг “дўстларига” “откат” эвазига йирик объектлар қурилишини топширганлиги тўғрисида маълумотлар эълон қилинган²⁴.

Юқоридагиларни инбатга олиб, “хизмат ҳақи” амалиётини қўллаган ҳолда бирор бир иш қилмасдан наф олишга чек қўйиш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг **302-сонли** қарори билан қабул қилинган Низомнинг **35-бандида** белгиланган талабгорларга қўйиладиган малака талаблари каторига “*танлов объектида кўрсатилган ишларнинг камида 50 фоизини ўз кучи билан бажариши*” талабини қўйиш **таклиф этилади**.

Қурилиш материаллари нархини қўшиб кўрсатиш. Коррупциянинг мазкур кўриниши ҳар қандай капитал-қурилиш объекти устида рўй бериши мумкин. Бунда белгиланган стандартдан паст сифатли материаллардан фойдаланилиб, шу орқали фойда кўрилади. Кўп ҳолларда бундай ҳолат порахўрлик билан биргаликда келади ва ажратилган маблағлар (олинган фойда) бир нечта субъектлар, шу жумладан мансабдор шахслар ўртасида бўлинади. Энг ачинарлиси шундаки, мазкур ҳолатда занжир эффекти орқали аҳолининг соғлиғига ва хавфсизлигига зарар етказилиши мумкин.

Халқаро тажрибадан, **2004 йилда Кариб денгизида** юз берган **Жанна тошқини** ва 30 соатдан ортиқ вақт давомида ёмғир ёғиши билан боғлиқ ҳолатларни кўриб ўтадиган бўлсак, битта оролда ёнма-ён икки давлат, **Гаити** ва **Доминикана республикси** жойлашган бўлиб, офат иккала давлат ҳудудида бир хил кечди. Аммо Гаитида мазкур офат биноларнинг дарз кетиши, **3000 дан** ортиқ жабрланганлар билан эса қолган бўлса, Доминиканада ҳолат анча мўтадил, жиддий йўқотишларсиз, **24 кишининг** жабрланиши билан ўтди. Оролда **2010 йилда** йилда бўлиб ўтган зилзила ҳамда **2016 йилда** бўлиб ўтган **Мэттью тошқинида** шунга ўхшаш вазиятни кузатишимиз мумкин²⁵. Бир қарашда Гаити бошига тушган мусийбатларнинг чеки йўққа ўхшаб кўринади.

²⁴ “The Guardian”. Буюк Британия. 19.10.2013 йил.

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/oct/26/china-corruption-nanjing-ji-jianye-mayor>

²⁵М.Парк. “Disaster divided: Two countries, one island, life-and-death differences”. CNN. АҚШ. 2016 йил.

<https://edition.cnn.com/2016/10/11/americas/haiti-dominican-republic-visual-explainer/index.html>

Лекин, Гаитида мавжуд бўлган коррупцияга қарши курашиш билан боғлиқ ҳолат Доминикана республикасидагидан анча салбий эканлигини бунга асосий сабаб сифатида кўришимиз мумкин. Ушбу биргина мисолдан ҳам коррупциянинг қанчалик зарар келтириши мумкинлигини кўриб ўтишимиз мумкин.

Қурилиш материаллари нарҳини кўпайтириб кўрсатиш бўйича юртимизда рўй бераётган ҳолатларни таҳлил қилар эканмиз, бундай ҳолатлар лойиҳа-смета ҳужжатларини ишлаб чиқиш жараёнининг ўзидаёқ бошланиши каби ҳолатларни ҳам кўриб ўтишимиз мумкин. лойиҳа-смета ҳужжатларига асосий турдаги материал ва жиҳозларни қимматроқ нарҳларда киритиб, эвазига объект қийматининг **1-2 фоизи** миқдоридан ҳақ олиш каби салбий амалиёт мавжудлиги тўғрисида қурилиш соҳасида иш олиб боровчи шахслар орасида норасмий маълумотлар мавжуд.

Бу турдаги коррупцияни олдини олиш мақсадида Қурилиш вазирлиги ҳузурида ташкил этилган “Шаҳарсозлик ҳужжатлари экспертизаси” ДУК фаолият юритиб келаётган бўлиб, корхона ва унинг филиаллари томонидан **2018-2019 йиллар** давомида ўтказилган экспертизалар натижасида лойиҳа-смета ҳужжатларига **6,5 трлн. сўм** (умумий сумманинг **9,3 фоизи** асосиз киритилганлиги аниқланган.

Корхона томонидан ўтказилган экспертиза натижаларига кўра, **2019 йилги** инвестиция дастурига киритилган объектлар бўйича Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги буюртмаси асосида тайёрланган лойиҳаларга **16 млрд.**, соғлиқни сақлаш вазирлигида **80 млрд.**, Халқ таълими вазирлигида **104 млрд.**, Мактабгача таълим вазирлиги объектлари бўйича эса **114 млрд.** сўм маблағлар ортиқча киритилган.

Ушбу кўрсаткич вилоят ҳокимликлари ҳузуридаги Ягона буюртмачи хизмати инжиниринг компаниялари кесимида ҳисобланса, Навоий вилоят ҳокимлиги ҳузуридаги “Ягона буюртмачи хизмати” ИК буюртмаси асосида тайёрланган лойиҳаларда **6 млрд.**, Сирдарёда **9 млрд.**, Қашқадарёда **11 млрд.**, Хоразмда **12 млрд.**, Фарғонада **18 млрд.**, Бухорода **19 млрд.**, Андижонда

22 млрд., Тошкент вилоятида **31 млрд.**, Тошкент шаҳрида **34 млрд.**, Самарқандда **34 млрд.**, Қорақалпоғистонда **37 млрд.**, Сурхондарёда **39 млрд.** ва Наманганда **43 млрд.** сўм маблағлар асосиз киритилгани аниқланган.

Ёки, 2020 йил учун манзилли дастурларга киритилган объектлар лойиҳаларини экспертизадан ўтказиш жараёнида, экспертизадан ўтказилган **1199 та** объектлардан **1188 тасида** у ёки бу даражада маблағлар асосиз кўпайтирилганлиги аниқланган. Асосиз кўшилган маблағларнинг умумий қиймати **530 млрд.** сўмни, яъни объектлар умумий қийматининг **9,3 фоизини** ташкил қилади.

Юқорида кўрсатиб ўтилган мисолларда рақамлари миллиардларда кўрсатилган ҳолатлар бўйича лойиҳа-смета ҳужжатларини тузиб чиққан ташкилотлар томонидан маълум миқдорда иш билан боғлиқ хато-камчиликларга йўл қўйилган бўлиши мумкин. Лекин бунда коррупциявий хавф-хатарлар йўқ деб бўлмайди.

Лойиҳа-смета ҳужжатларининг қийматини ошириб кўрсатиш ҳолатлари бу даражада кўпайиб кетганлигининг асосий сабаби сифатида коррупция фактори кўрсатилади. Лекин ушбу жараёнда яна бир фактор катта роль ўйданди. Лойиҳа-смета ҳужжатларида объект қийматини ҳисоблашда республикада аниқ меъзон ва каталоглар шакллантирилмайди. Вазирлар Маҳкамасининг **22.01.2016 йилдаги 15-сонли** қарорига асосан, қурилиш-монтаж ишларининг бошланғич қийматини ҳисоблаб чиқишда қўлланиладиган материал, буюм ва конструкцияларнинг нархи каталог ва бошқа ахборот манбалари асосида аниқланиши белгиланган.

Лекин, бугунги кунда ушбу вазифа мазмуни жиҳатдан Қурилиш вазирлигининг вазифалари қаторига кирса-да, бирор-бир тузилма томонидан амалга оширилмасдан келинмоқда. Қурилиш материалларининг каталогини юритиш барча лойиҳа ташкилотлари томонидан материаллар учун аниқ ва бир хил нархлардан фойдаланиш имконини беради. Мазкур фаолият билан муқаддам собиқ Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси таркибидаги **“Капитал қурилишда иқтисодий ислохотлар, нархларни шакллантириш**

маркази” шуғулланган. Аммо, Қурилиш вазирлиги ташкил этилиши билан ушбу марказ тугатилган.

Қурилиш материаллари нархи ва ҳажмини сунъий ошириб маблағларни талон-тарож қилиш билан боғлиқ бир жиноятни таҳлил қилайлик. **Сирдарё** вилоятининг **Мирзаобод** туманидаги **6,8** млрд. сўмлик **160** ўринли мактабгача таълим муассасаси қурилиши лойиҳасиига бир нечта турдаги қурилиш материалларининг ҳажми ва нархи ошириб киритилиб, **1,6** млрд. сўм, ёки объект учун ажратилган жами маблағнинг деярли чорак қисми ўзлаштирилган.

Ушбу ҳолат юзасидан жиноят иши қўзғатилиб, тергов ҳаракатлари ўтказилмоқда.

Бу борада хорижий тажриба таҳлил қилинганда, аксарият давлатларда қурилиш материалларининг каталогини шакллантириш билан алоҳида давлат органлари ёки органларнинг таркибий қисмлари доимий шуғулланишини кўришимиз мумкин.

Жумладан, **Беларусь Республикасида** ушбу фаолият **Республика нархларни шакллантириш илмий технологик маркази** томонидан, **Россия Федерациясида** “Главгосэкспертиза” федерал автоном ташкилоти ҳузуридаги давлат нархларни шакллантириш ахборот тизими томонидан, **Туркияда** **Атроф муҳит ва шаҳарсозлик вазирлигининг** олий илмиз кенгаши томонидан ҳамда **Озарбайжон Республикасида** эса, Фавқулотда вазиятлар вазирлигининг **нархларни шакллантириш бўлими** томонидан амалга оширилади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қурилиш материалларининг нархларини доимий равишда каталог усулида шакллантириб бориш билан алоҳида шуғулланувчи хўжалик бошқаруви органи шаклида **Қурилиш вазирлиги ҳузуридаги нархларни шакллантириш марказини** ташкил этиш таклиф этилади.

Мазкур марказнинг асосий вазифаларига қуйидагилар киритилиши мақсадга мувофиқ:

-қурилиш материаллари, конструкциялари ва маҳсулотлари ахборот базасини шакллантириш;

-қурилиш материаллари, конструкциялари ва маҳсулотлари учун ягона нарх сиёсатини юритиш;

-қурилишда нархлаш ишлари бўйича меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва қайта кўриб чиқиш;

-хар чоракда қурилиш материаллари, конструкциялар ва маҳсулотларининг жорий нархлари каталогини янгилаш;

-қурилиш материаллари, конструкциялари ва маҳсулотлари нархларини таҳлил қилиш.

Хулоса сифатида, шунини таъкидлашимиз мумкинки, капитал-қурилиш соҳасида коррупцион хавф-хатарлар асосан соҳада иштирок этувчи субъектларнинг фойда олиш, наф кўришга бўлган хатти-ҳаракатлари оқибатида содир этилади. Бундан ташқари, объект учун тендер ёки танлов орқали ўрнатилган максимал суммадан камайтиришга ўтказилмаган савдоларда талабгорлар имкон қадар пастроқ нарх белгилаб, объектни ютиб олишга ҳаракат қилишлари, пировардида кейинчалик объектнинг сифатига ҳам таъсир қилиши мумкин. Албатта, пудратчи ташкилот балансида барча турдаги техника воситалари мавжуд бўлган ва қурилиш материалларини тўлиқ ўзи ишлаб чиқарган тақдирда ҳам, қурилишнинг белгиланган сифат даражасида бўлиши учун минимал миқдор мавжуд ва бирор бир пудратчи ўз зарарига қуришни хоҳламайди. Навоий вилояти мисолида оладиган бўлсак, қиймати **3,0 млрд.** сўм этиб белгиланган объект учун тендерда ютиш мақсадида белгиланган нархдан 600 млн. сўм тушириб, **2,4 млрд.** сўм таклиф этган ҳолда тендерда ютиб чиқиш ҳолатлари кузатилган. Бундай ҳолатда пудратчи ташкилот объектни сифатли қуриб, қандай қилиб фойда кўрмоқчи?

Юқоридагилардан келиб чиқиб, тендер ва танлов объектлари учун максимал баҳо ўрнатилгани каби, минимал қийматни ҳам белгилаш **таклиф этилади.**

2.2. Капитал-қурилиш соҳасида содир этилган коррупциявий жиноятларнинг жиноий-ҳуқуқий тавсиви

Юқоридаги бобларда айтиб ўтганимиздек, капитал-қурилиш соҳасида коррупциявий хавф-хатарлар, шу жумладан содир этилган жиноятлардан бутун дунёда ҳар йили **6 трлн. АҚШ доллари** талон-тарож қилинади. Ўзбекистон Республикасида ҳам бу борада ажратилган жами маблағларнинг **10-11 фоизи** ишларни нотўғри ташкил этиш ёки коррупция ҳисобига талон-тарож қилинишини ҳисобга олсак, тахминан **7 трлн. сўмни** ташкил қилади.

Капитал-қурилиш соҳасида содир этилган жиноятларни **субъектига кўра икки гуруҳга** ажратиб таҳлил қилишимиз мумкин:

-давлат органлари, хўжалик бошқарув органлари, идоралар **мансабдор шахслари** (мансаб вазифаларини суиистеъмол қилиш билан боғлиқ жиноятлар);

-нодавлат ташкилотлари, шу жумладан лойиҳа-қидирув институтлари ва пудрат ташкилотлари ҳамда фуқаролар.

Капитал-қурилиш соҳасида содир этилган коррупциявий жиноятларни таҳлил қилиш учун биз авваламбор ушбу жиноятларнинг таърифини билиб, олишимиз лозим бўлади. Бунда жиноятнинг субъекти асосий роль ўйнайди.

Ўзбекистон Республикасининг **03.01.2017 йилдаги** “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунининг **3-моддасида** “**коррупция**” тушунчасига қуйидагича таъриф бериб ўтилган:

*“**коррупция** — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиши”.*

Коррупция тушунчаси юзасидан халқаро ҳужжатларда ҳамда хорижий давлатлар қонунчилигида ҳам асосан шунга ўхшаш маъно келиб чиқади ҳамда хорижий манбаларда, бизникидан фарқли равишда, нодавлат секторда

(“private sector”) фаолият юритувчи мансабдор шахслар ҳам коррупциявий жиноятлар субъекти бўла олиши белгиланган.

Тадқиқот иши давомида баён этганимиздек, капитал-қурилиш соҳаси субъектлари бўлиб, нафақат бу борада назоратни олиб боровчи давлат органлари, давлат улушидаги корхоналар ва хўжалик бошқарув органлари, балки минглаб нодавлат лойиҳа-қидирув институтлари, қурилиш-пудрат ташкилотлари ҳисобланади.

Юқорида санаб ўтилганлардан, давлат органлари, давлат улушидаги корхоналар ва хўжалик бошқарув органлари мансабдор шахслари томонидан мансаб ваколатларини суистеъмол қилган ҳолда содир этилган ҳар қандай жиноятлар, шубҳасиз, коррупциявий жиноят саналади.

Лекин, нодавлат сектор вакиллари томонидан содир этилган жиноятлар, бунда давлат бюджети талон-тарож қилинган тақдирда ҳам, назаримизда коррупциявий жиноят саналмайди. Бу борада жиноят субъекти сифатида юқорида санаб ўтилганлардан бири иштирокчи бўлиши лозим.

Масалан, қурилиш-пудрат ташкилоти томонидан инвестиция дастурига кирган объект қурилиши давомида стандартларга жавоб бермайдиган қурилиш материалларини кўпайтириб кўрсатиш эвазига 25 млн. сўм миқдорда бюджет маблағлари талон-тарож қилинган ҳамда ҳолат юзасидан ЖКнинг 167-моддаси билан жиноят иши қўзғатилган. Бу ҳолат коррупциявий жиноят саналмайди. Чунки, бу жараёнда жиноят субъекти бўлган мансабдор шахснинг аралашуви йўқ. Ушбу ҳолатда, дейлик, пудрат ташкилотининг қинғир ишидан хабари бўла туриб, уни яширишга ҳаракат қилган мансабдор шахс аниқланса, бу ҳолат энди коррупцион жиноят ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, *капитал-қурилиш соҳасидаги коррупцион жиноят* тушунчасига қуйидагича таъриф бериб ўтишни жоиз топдик:

“Капитал-қурилиш соҳасида давлат назоратини олиб функциясини олиб боровчи мансабдор шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки

номоддий наф олиши мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиши ёхуд ваъда қилиши.”

Капитал-қурилиш тизимини ривожлантириш, соҳада коррупцион хавф-хатарларга барҳам беришга қаратилган амалий ишларга 2019 йилдан бошлаб алоҳида эътибор қатарилиб келинаётган бўлиб, Бош прокуратура томонидан ушбу йиллар давомида қурилиш тизимида содир этилган жиноятлар алоҳида ҳисоби юритила бошланди.

Капитал-қурилиш соҳасида жиноятчилик сўнгги йилларда авж олиб борган десак, муболаға бўлмайди. **2018-2019 йилларда** республика бўйлаб, қурилиш билан боғлиқ ҳолатлар юзасидан **973 та** жиноят иши кўзғатилиб, жами **1233 нафар** шахслар жавобгарликка тортилган. Бу жиноятларнинг **15** таси мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш, **54** таси мансаб сохтакорлиги, **94** таси порахўрлик, **488** таси мол-мулкни талон-торож қилиш ва **501** таси фирибгарлик билан боғлиқ жиноятлар ҳисобланади.

Соҳада фаолият юритадиган давлат органлари ва хўжалик бошқарув органлари мансабдор шахслари томонидан содир этилган жиноятларни субъектига кўра таҳлил қиладиган бўлсак, Бош прокуратура маълумотига асосан, **2019 йилда 4** нафар ҳоким, **15** нафар ҳоким ўринбосарлари, **30** нафар ҳокимликларнинг бошқа вакиллари, **3** нафар лойиҳа институтлари, **20** нафар Қурилиш вазирлиги, **43** нафар “Ягона буюртмачи хизмати” инжиниринг компанияси, **63** нафар “Қишлоқ қурилиш инвест” компанияси, **119** нафар “Давергеодезкадастр” кўмитаси тизимида фаолият кўрсатган масъул ходимлар қурилишга оид қинғир ишлари учун жиноий жавобгарликка тортилган.

Юқоридагилардан шуни хулоса қилиш мумкинки, капитал-қурилиш соҳасида давлат органи ёки хўжалик бошқарув органи ёхуд бу борада хусусий сектор вакили сифатида бирор бир ташкилот ёки муассасада коррупциявий хавф-хатарлар кам деб ҳисоблаб бўлмайди.

Мазкур жиноятлар оқибатида, жами бўлиб, **66 млрд. сўмлик** маблағлар талонтарож қилинган. Шу билан бирга фуқаролардан **73 млрд. сўм** ва **237 минг АҚШ доллари** фирибгарлик йўли билан олиб қўйилган бўлса, **1,2 млрд. сўм** ҳамда **665 минг АҚШ доллари** пора сифатида олинган.

Шунингдек, пора беришга далолат қилиш орқали **444 млн. сўм** ва **327 минг АҚШ доллари** фуқаролардан олиб қўйилган.

Юқоридаги рақамлар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан аниқланган маълумотларни акс эттиради. Бу борада латент бўлиб қолаётган мансабдорлик жиноятлар ҳам борлигини ҳисобга олиш ўринлидир.

Соҳада содир этилган коррупцион жиноятларни қуйида кичик гуруҳларга бўлиб, таҳлил қилайлик:

Мансабдор шахснинг ваколатига совуққонлик билан қараши билан боғлиқ жиноятлар. Бундай ҳолатда мансабдор шахс ўзига топширилган вазифаларига совуққонлик билан қарайди. Бу билан мансабдор шахснинг ўзи бирор бир наф кўриши ҳам кўрмаслиги ҳам мумкин. Лекин бундан давлат ёки жамият катта миқдорда зарар кўриши, ёки оғир оқибатлар келиб чиқиши мумкин.

Масалан, “ЎзгашкЛИТИ” ДУК Бухоро филиали раҳбари Ж. ва мутахассиси Р.лар **2018 йилда** Навоий вилоятининг **Томди** тумани “**Абай**” массивидаги намунавий уй-жойлар қурилиши учун ер танлаш жараёнида геологик изланишларни етарли даражада олиб бормасдан, уй-жой қуришга яроқли эканлиги ҳақида хулоса тақдим этишган.

Бунинг оқибатида, ер майдонида қурилган **50 та** уй-жойлар чўкиб, деворлари ёрилиб, яшаш учун яроқсиз ҳолатга келган ҳамда **350** нафар фуқаролар турар-жойсиз қолишган. Дастлабки тергов давомида уй-жойлар қурилган ер майдони остида ўта кучли шишувчан гипсланган грунт қатлами мавжудлиги, ернинг чўкиш даражаси юқорилиги ҳамда мазкур ер майдони қурилиш меъёрларига зид эканлиги аниқланган. Жиноят туфайли жами бўлиб, **8,8 млрд. сўм** зарар етказилган.

Ушбу жиноятни содир қилган шахслар жиноят натижасида бирор бир наф олмаганликлари, жиноят уларнинг билимсизлиги ёки ишни тезроқ тугатиш, дангасалиги ёки бошқа сабабларни келтирган ҳолда *“коррупциявий жиноят эмас”* -деган хулосага келишимиз ҳам мумкин.

Лекин ҳолатни чуқур таҳлил қиладиган бўлсак, биринчидан, “ЎзгашКЛИТИ” ДУК Бухоро филиали давлат корхонаси эканлигини, иккинчидан, ишга нафақат масъул ходим, балки унинг раҳбари ҳам алоқадор эканлигини, раҳбар ходимнинг потенциал жиноят содир этаётганлигига қаршилиқ қилиш ўрнига ўзи унга шерик бўлганлигини, қолаверса, ишни тезроқ якунига етказиш билан маълум миқдорда моддий наф кўришлигини инobatга олиб, бу жиноятни коррупцион жиноят деб топишимиз мумкин.

Мансабдор шахснинг давлат мулкани талон-тороғ қилиши ёки унда иштирок этиши. Мазкур турдаги жиноятлар ўзининг ниҳоятда кўплиги билан ажралиб туради. Бу борада бажарилмаган ишларни бажарилган деб кўрсатиш, ишларни сифатсиз бажариш каби ҳолатлар мавжуд. Бунда айниқса, объектларнинг сифатли ва ўз вақтида бажарилиши устидан назоратни олиб борувчи мансабдор шахсларнинг ўз вазивасини бажариш ўрнига, пудратчилар билан тил бириктириб, талон-тороғликларга шерик бўлиши кузатилади.

Бош прокуратура маълумотига асосан, **2018-2019 йиллар** давомида курилиш учун ажратилган маблағларни талон-тороғ қилганлиги учун, **127 нафар** жавобгарликка тортилган бўлиб, улардан **34 нафари** буюртмачи ташкилотлар мансабдор шахслари ҳисобланади. Улар томонидан ўзлаштирилган маблағлар **15,8 млрд.** сўмни ташкил этади.

Бу борада вилоят ҳокимликлари ҳузурида ташкил этилган “Ягона буюртмачи хизмати” ИК ходимлари томонидан коррупциявий жиноятларнинг кўп содир этилишини, бунда техник назорат ходимларидан тортиб, раҳбарларгача талон-тороғликларга аралаштирилишини кузатишимиз мумкин.

Масалан, Тошкент шаҳар ҳокимлиги ҳузуридаги “Ягона буюртмачи хизмати” ИК техник назоратчиси Х. пудратчи ташкилот раҳбарлари билан тил бириктириб, шерикликда Мирзо Улуғбек номли ихтисослаштирилган махсус

таълим мактабини таъмирлашда **590 млн.** сўмлик маблағларни ўзлаштирганлиги учун жиноий жавобгарликка тортилган.

Ёки, Қорақалпоғистон Республикасида инжиниринг компанияси раҳбари М. компания техниклари Т. ва Р.лар билан бирга Нукус шаҳридаги 9-сонли мактаб биносини таъмирлашда **163 млн.** сўмлик маблағларни талон-торож қилган.

Қурилиш ишлари учун ажратилган маблағларни талон-торож қилиш билан боғлиқ жиноятларнинг яна бир кўриниши сифатида, имтиёзли нархларда ажратилган қурилиш материалларини ўзлаштириб, уларни қимматроқ нархда сотиб юбориш ҳолатларини олишимиз мумкин.

Жумладан, “**Қишлоқ қурилиш инвест**” компаниясининг Наманган филиали директори **К.** филиалнинг омбор мудирини билан жами **2,4 млрд** сўмлик имтиёзли қурилиш материалларини талон–торож қилганлиги учун жавобгарликка тортилган.

Ёки, Фарғона вилоят ҳокимлиги “Ягона буюртмачи хизмати” ИК ходими Б. “Марғилон Сарбон қурилиш таъмир” МЧЖга норасмий раҳбарлик қилган ҳолда Марғилон шаҳридаги 23-сонли мактабда амалга оширилган капитал таъмирлаш ишлари учун ортиқча **114 млн.** сўмлик қурилиш материалларини имтиёзли нархларда олишга эришиб, юқори нархларда сотиб юборган.

Шунингдек, айрим вазирлик ва идоралар ҳузурида ташкил этилган буюртмачи хизматлари тузилмаларида ҳам коррупцион жиноятлар содир этилаётганлигини кўзатишимиз мумкин.

Жумладан, **Уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш** вазирлиги тизимидаги Сув таъминоти ва оқова сув объектлари қурилиши бўйича инжиниринг компанияси Самарқанд вилоят ҳудудий бошқармаси техник назоратчиси Н. пудратчи билан тил бириктириб, Самарқанд шаҳрининг Рудакий кўчасида оқова сув тармоқларини қуриш бўйича **1 млрд. 41 млн.** сўмлик бюджет маблағларини ўзлаштирган.

Ёки, **Олий таълим вазирлиги** ҳузуридаги Ягона буюртмачи хизмати инжиниринг компанияси ҳамда пудратчи “Камолон овози” МЧЖ мансабдор

шахслари Навоий Давлат педагогика институтининг ўқув биносини реконструкция қилиб, талабалар ётоқхонасига айлантириш ишларида, баҳоси **556 млн.** сўмлик жиҳоз ва мебелларни **2,2 млрд.** сўм қилиб тўловга тақдим этганлар. Натижада, объект учун ажратилган сумманинг деярли чорак қисми ўзлаштирилган.

Шу каби, **Мақтабгача таълим вазирлиги** инфратузилмани ривожлантириш бўйича инжиниринг компаниясининг Тошкент вилоят филиали ва “Дурдона билдинг стар” МЧЖ мансабдор шахслари томонидан Бекобод туманидаги 29-сонли мактабгача таълим муассасаси қурилиши учун ажратилган **2,4 млрд.** сўм бюджет маблағларидан **295 млн** сўм ёки **12 фоизи** ўзлаштирилган.

Бу каби ҳолатларни соғлиқни сақлаш вазирлиги, транспорт вазирлиги ҳамда бошқа тузилмалар мисолида ҳам кўришимиз мумкин.

Порахўрлик. Порахўрлик билан боғлиқ жиноятлар ҳам капитал-қурилиш соҳасида кенг тарқалган коррупцион жиноятлар сирасига киради. 2018-2019 йилларда капитал-қурилиш соҳасида порахўрлик билан боғлиқ **488 та** жиноятлар содир этилганлигининг ўзи порахўрликни соҳадаги энг катта коррупциявий хавф-хатарларсифатида белгилайди.

Порахўрлик бугунги кунда капитал-қурилиш соҳасининг барча босқичларида мавжуд. Бунда мутасадди ходимларининг ўз вазифаларини пора олмасалар бажармаслик ҳолатлари кенг кузатилади.

Жумладан, буюртмачи ҳисобланган Гиждувон туман молия бўлими бошлиғи Ж. “Зарина Диёрбек Файз” ХК раҳбари Н.дан 2017 йилда топширилган 2 та объектни молиялаштириши ҳамда 2018 йилда ҳам бюджет ҳисобидан амалга ошириладиган объектни топшириши учун **2 минг АҚШ** долларини пора тариқасида олган вақтда қўлга тушган.

Хулоса ўрнида, шуни таъкидлаш лозимки, капитал-қурилиш соҳасида содир этилаётган жиноятларни коррупцион жиноят деб топишимиз учун бунда мансабдор шахс қатнашиши субъект сифатида қатнашиши лозим бўлади. Масалан, пудратчининг ўзи томонидан Жиноят кодексининг

167-моддасида назарда тутилган жиноят содир этилганда ушбу ҳолат коррупцион жиноятларга кирмайди. Лекин, мазкур жиноят субъекти мансабдор шахс бўлса, бунда коррупцион жиноят саналади. Бош прокуратура маълумотига асосан, соҳада содир этилган жами жиноятларнинг 93 фоизини (1233 нафардан 1152 таси) коррупцион жиноятлар ташкил этади. Ушбу статистикадан ҳам коррупциянинг соҳада қанчалик кенг тарқалганлигини билишимиз мумкин.

2.3. Соҳадаги илғор халқаро тажрибалар

Капитал-қурилиш соҳасини хорижий мамлакатлар мисолида ўрганганимизда, Ғарбий Европа мамлакатлари ва АҚШда соҳанинг асосий субъектларини нодавлат сектор вакиллари ташкил қилади ва ҳуқуқий муносабатларнинг иккала томони ҳам айнан нодавлат сектор вакиллари бўлиб келшини кузатишимиз мумкин. Ўз ўрнида соҳада содир этилган жинойтчилик субъектлари ва жабрланувчилари ҳам бўлиб келади. Коррупцияга қарши кураш бўйича хорижий экспертларнинг дастурлари ҳам асосан хусусий сектордаги коррупцияни олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикасида, МДХ давлатларида бўлгани каби капитал-қурилиш тизимининг асосий субъекти ҳам, соҳада коррупциявий хавф-хатарларнинг асосий жабрланувчиси ҳам давлат ҳисобланади. Бу эса соҳада анти-коррупцион дастурларни ишлаб чиқишда бирмунча бошқача ёндашувни талаб этади.

Капитал-қурилиш соҳасида коррупцияни олдини олиш, коррупциявий хавф-хатарларни бартараф қилиш юзасидан муайян бир расмий халқаро ҳужжат мавжуд эмас. Шунга қарамасдан, БМТ, Жаҳон банки, “Transparency international” ва бир қатор бошқа халқаро нотижорат ташкилотлари томонидан соҳада коррупцияни камайтиришга қаратилган таҳлилий ҳужжатлар тузиб чиқилган.

Жумладан, **БМТнинг 2030 йилга қадар барқарор ривожлантириш дастури (UNDP)** ўзи ичига **17 та** мақсадни киритган бўлиб, улардан **16 мақсад** тинч, адолатли ва таъминланган жамият қуришни ўз ичига олади. Бунда 2030 йилга қадар барқарор ривожлантириш дастурини рўёбга чиқариш учун бугунги кунда ҳар йили бир неча триллион долларлаб маблағларни

“Ўғирлаётган” жаҳон капитал-қурилиш тизимидаги коррупция, бартараф этилиши лозим бўлган энг муҳим муаммолар сирасига киритилган²⁶.

Жаҳон банки эса, капитал-қурилиш соҳасининг энг биринчи босқичи ҳисобланган ер ажратиш ва ер майдонларидан фойдаланиш юзасидан тўғри давлат бошқарувини баҳолаш тизимини (**Land governance assesment framework 2013**) ишлаб чиққпн. 2013 йилдан буён иш олиб бораётган мазкур платформа доирасида давлатларнинг ер ажратиш, ерга бўлган мулк ҳуқуқини расмийлаштириш, қишлоқ хўжалиги, ўрмон хўжалиги ва аҳоли пунктлари ерларидан унумли фойдаланиш тизимини **9 та** йўналишда баҳолайди. Бугунги кунга қадар ушбу дастур доирасида жаҳоннинг **40 дан ортиқ** мамлакатларида ер ажратиш тизимининг ҳуқуқий ва институционал асослари, ер ажратишда ражалаштириш, бошқарув ва солиқ тизими, давлат эгалигидаги ерлардан фойдаланиш самарадорлиги ҳамда ерга бўлган мулк ҳуқуқини расмийлаштиришга доир фаолият баҳоланган²⁷.

Соҳада коррупцияни бартараф этиш ҳамда шаффофликни тарғиб қилишга қаратилган тадбирларни муваффақиятли олиб бораётган халқаро ташкилотлардан бири сифатида “CoST” халқаро шаффоф қурилиш дастурини олишимиз мумкин. Мазкур дастур 2012 йилдан бери фаолият олиб келаётган бўлиб, бугунги кунда 15 та мамлакат билан ҳамкорликда тадбирлар ташкил этиб келмоқда. Тадбирлар давомида қуйидагилар соҳада коррупцияни бартараф этиш учун тавсия қилинган:

-буюртмачи томонидан давлат харидларини амалга ошириш юзасидан олиб борилган барча маълумотларни ошкор қилиш;

-ҳар бир объект учун бўлиб ўтган тендер (танлов) жараёнида давлат органи мутасадди ходимлари, хусусий сектор ва жамоатчилик вакиллари

---

²⁶ БМТ барқарор ривожлантириш дастурининг расмий сайти. “Fighting corruption in infrastructure – a must for achieving the 2030 agenda”. 2015. URL:<https://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2015/12/9/Fighting-corruption-in-infrastructure-a-must-for-achieving-the-2030-agenda.html>

²⁷ Жаҳон банкининг расмий сайти. “Land governance assesment framework”.2020. URL:<https://www.worldbank.org/en/programs/land-governance-assessment-framework#2>

катнашишлари ҳамда тендер (танлов) жараёни ва натижалари барча учун очик бўлиши;

-жамоатчилик мониторинг гуруҳларини ташкил этиш орқали жамоатчиликнинг ижтимоий фаоллигини олириш²⁸.

Мазкур ташкилот томонидан унга аъзо бўлмаган давлатлардаги фуқаролар учун қурилиш тизимида коррупцияни олдини олишга қаратилган алоҳида қўлланмалар ишлаб чиқилган. Ташкилотга аъзо давлатларга эса, ташкилот доим йирик қурилиш объектларида ўзининг қўшимча анти-коррупцион экспертизасини таклиф қилади. Бундай амалий тадбирлар айрим давлатлар учун бюджет маблағларини сақлаб қолишга сабаб бўлган.

Жумладан, ташкилот экспертлари томонидан Гватемалада давлат органи мансабдор шахслари томонидан аслида барқарор турган кўприкни таъмирталаб ҳолатда деб кўрсатиб, унда **5 млн. АҚШ доллари** миқдоридagi қурилиш-таъмирлаш ишларини фавқулотда тез процедуралардан фойдаланиб, танловсиз таниш бўлган пудратчига топширилгани аниқланган. Натижада шартнома бекор қилиниб, бюджет маблағлари сақлаб қолинган²⁹.

Мазкур ташкилот нодавлат-нотижорат ташкилот сифатида капитал-қурилиш тизимида жамоатчилик назоратини амалга оширишини, барча даражадаги мансабдор шахсларга маҳаллий оммавий ахборот воситаларидан кўра эффектив босим ўткази олишини ҳамда маҳаллий пудратчи ташкилотларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиб келишини таъкидлаб, аъзо бўлмаган давлатларни ҳамкорликка чақирган. Юртимизда ҳам шу каби ташкилотлар билан ҳамкорлик ўрнатилиши мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Соҳада шаффофликни тарғиб қилувчи халқаро дастурлардан яна бири сифатида 2012 йилда Жаҳон банкидан алоҳида дастур сифатида ажралиб чиққан **“Open contracting partnership”** дастурини олишимиз мумкин. Мазкур ташкилот давлат органлари, ташкилот, идора ва муассасалар ҳамда давлат

---

²⁸ “CoST” қурилиш шаффофлиги дастурининг расмий сайти. “Our principles”. 2020. URL:<http://infrastructuretransparency.org/about-us/our-mission-and-vision/our-principles/>

²⁹ “CoST” қурилиш шаффофлиги дастурининг расмий сайти. “CoST successful stories around the world”. 2015. URL:<http://infrastructuretransparency.org/costimpact/>

эгалитидаги корхоналар томонидан ўтказилган ҳар қандай давлат харидларини очик интернет тармоғига очик равишда эълон қилиб боришни тарғиб қилади. Бугунги кунга қадар, ушбу ташкилот дастурини **30 дан** ортиқ давлатлар имплементация қилган бўлиб, мазкур давлатлар томонидан ушбу ташаббус юқори даражада баҳоланган.

“Open contracting partnership” дастурининг асосий қоидаларидан бири бўлиб, капитал-қурилиш соҳасида давлат харидларини амалга оширишда, ер танлаш, лойиҳа ишларини олиб бориш, экспертизадан ўтказиш, тендер (танлов) савдоларини ўтказиш, пудратчи билан шартнома тузиш, қурилиш ишларини олиб бориш ҳамда объектни қабул қилиш жараёнида расмийлаштириладиган барча ҳужжатларни онлайн платформада битта ҳужжатлар пакетига йиғиш ҳамда жамоатчиликка эълон қилиш ғояси саналади³⁰.

Шунингдек, дастур томонидан эълон қилиниши лозим бўлган ҳужжатлар рўйхати, ушбу ҳужжатларнинг барча давлатлар учун ягона намуналари ҳамда мазкур ҳужжатларда кўрсатилиши лозим бўлган маълумотлар рўйхати ҳам ишлаб чиқилган.

Капитал-қурилиш тизимида коррупцияни бартараф этиш билан глобал даражада шуғулланувчи махсус халқаро ташкилотлар сони у қадар кўп эмас ва уларнинг аксарияти XX асрнинг бошларидагина фаолиятини бошлаган. Улар орасида энг биринчиларидан бири сифатида **2008 йилда** Британиялик икки адвокат томонидан ташкил этилган **Қурилишда коррупцияга қарши кураш глобал марказини (“Global infrastructure anti-corruption centre”)** олишимиз мумкин. Мазкур ташкилот томонидан капитал-қурилиш соҳасида **12 та** коррупцияга қарши кураш бўйича зарурий стандартлар эълон қилинган:

-лойиҳани амалга оширишнинг барча босқичларида мустақил баҳоловчи бўлиши зарур, унинг вазифалари қаторига объект устидан коррупциявий

---

³⁰ “Open contracting partnership” дастурининг расмий сайти. “The Open Contracting Data Standard model”. 2020. URL:<https://www.open-contracting.org/data-standard/>

назорат ўрнатиш ва коррупциявий ҳолатлар юзасидан дарҳол хабар беришни киритиш;

-шаффофлик, ҳукумат томонидан тендер (танлов) объекти тўғрисидаги маълумотларни тўлиқ ва доимий равишда веб-сайтга жойлаштириш ҳамда веб-сайтда *ахборотларни қидириш тизимини осонлаштириш*;

-буюртмачи бирор бир шахс ёки корхонага ноқонуний фойда келтиришни истисно қилувчи адолатли ва шаффоф давлат харидларини амалга ошириш тартиб-таомилларини қўллаши шарт;

-тендер ўтказилиши арафасида буюртмачи ва ҳар бир талабгор ташкилот коррупцион хавф-хатарлардан хабардор бўлган тақдирда бир-бирини огоҳлантириши тизимини жорий этиш;

-буюртмачи ҳамда буюртма объекти устида назоратни олиб борадиган барча субъектлар коррупциянинг барча турларини олдини олишга қаратилган мажбуриятларни ўзларига жорий этишлари;

-буюртма объекти инвесторлари ҳамда барча бенифициар мулкдорлари коррупциянинг барча турларини олдини олишга қаратилган мажбуриятларни ўзларига жорий этишлари;

-соҳада рухсат берувчи, лицензияловчи ва расмийлаштирувчи давлат органларида мансабдор шахслар томонидан таъмагирлик, порахўрлик ҳолатларини олдини олиш мақсадида ушбу органларда таъмагирлик ва порахўрлик бўйича *мурожаатларни қабул қиладиган юқори турувчи ходим* штати ташкил этилиши;

-капитал-қурилиш соҳасида назоратни олиб боровчи барча давлат ва нодавлат ташкилотлари ўз ходимларини коррупцияга қарши кураш бўйича маълум *муддатда қайта тайёрлашлари* ҳамда доимий тарғибот-ташвиқот ишларини олиб боришлари керак;

-давлат назоратини олиб боровчи субъектлар ўзларида раҳбар ҳамда ишчи ходимларнинг одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этишларини назорат қилувчи *комплаэнс-офицер* жорий қилишлари;

-буюртма объекти устида баджарилган ишлар устидан сифатли *аудит текшируви* тизимини ўрнатиш;

-давлат органи ходимлари, хусусий сектор вакиллари ёки бошқа ҳар қандай шахслар томонидан коррупциявий хавф-хатарлар тўғрисида *хавфсиз ва самарали хабардор қилиш тизимини* жорий этиш;

-коррупцияга қарши кураш тўғрисидаги қонун-қоидаларни бузганлик учун самарали жавобгарлик тизимини (тендердан чиқариб юбориш, шартномани бекор қилиш, жарима ва бошқалар) жорий этиш³¹.

Юқорида қайд этилган стандартлар капитал-қурилиш соҳасининг ҳам давлат ҳам нодавлат сектордаги субъектларига қаратилган умумий стандартлар бўлиб, уларнинг кўпчилиги у ёки бу шаклда Ўзбекистон Республикаси қонунчилигидан ўрин олган. Шу ўринда юқоридагилардан “*комплаэнс назорат*” тизимини жорий қилиш бўйича ўрнатилган стандарт ҳам миллий қонунчилигимиздан ўрин олиши коррупциявий хавф-хатарларни камайтириш учун хизмат қилган бўлар эди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг **ПФ-5729-сонли** Фармонида асосан қабул қилинган 2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат дастурида устав жамжамғармасида давлат улуши бўлган корхоналарда “комплаэнс-назорат” тизимини жорий этиш ва унинг самарадорлигини мониторинг қилиш белгиланган³².

Шу асосда, бугунги кунда “Ўзкимёсаноат” ҳамда “Ўзбекнефтгаз” давлат корхоналарида комплаэнс назорат тизимлари жорий этилди. Комплаэнс-назорат тизими хорижий давлатларда кенг қўлланиладиган ҳамда ўзини нуфузли деб ҳисоблаган ҳар бир компания учун стандарт ҳисобланади ҳамда ўз ичига компания ходимларининг молиявий манипуляциялар орқали компания мулкани талон-тарож қилишларини олдини олиш, одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этилишини назорат қилиш, компаниянинг ичида ҳамда

---

³¹ “Curbincorruption” ташкилотининг расмий сайти. “Transnational construction initiatives”. 2020.
URL: <https://curbingcorruption.com/sector/construction/>

³² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.05.2019 йилдаги ПФ-5729-сонли Фармонида 1-илова. “2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат дастури”. 20-банд.

ташқи алоқаларида коррупцион хавф-хатарларни бартараф этиш ва компаниянинг обрўйига путур етказувчи ҳар қандай бошқа хатти-ҳаракатларни олдини олиш функцияларини амалга оширади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, бугунги кунда коррупциявий хавф-хатарлар мавжуд бўлган “Ягона буюртмачи хизмати” ҳамда “Қишлоқ қурилиш инвест” инжиниринг компанияларида ҳам ушбу тизимни жорий этишни **таклиф қиламиз.**

Хорижий экспертлар томонидан соҳада коррупцияни олдини олиш юзасидан берилган тавсияларда **одоб-ахлоқ** қоидаларига тааллуқли тавсиларни кўп учратишимиз мумкин.

Жумладан, дунёнинг коррупцияга қарши кураш бўйича етакчи ташкилотларидан бири бўлган **“Transparency international”** ташкилоти томонидан қурилиш соҳасида давлат харидларини олиб борадиган ҳар қандай орган ёки ташкилотлар қуйидагиларни ўзларида жорий этишлари лозимлигини кўрсатиб ўтишган:

-коррупцияга қарши курашиш бўйича қатъий қоидаларни ўз ичига олган **“одоб-ахлоқ қоидалари”**ни тузиб чиқиш ва унинг ичига манфаатлар тўқнашуви, коррупция тўғрисида хабардор қилиш ҳамда хабар берган шахсларнинг (**“whistleblowers”**) ҳимоясини таъминлашнинг механизмларини яратиш;

-буюртмачи ташкилотлар томонидан фақатгина юқорида кўрсатилган **“одоб-ахлоқ қоидалари”**ни жорий этган ҳолдагина тендер (танлов) ўтказиш ҳуқуқини бериш;

-муқаддам коррупцион хатти-ҳаракатлари туфайли зарар етказган **компанияларнинг қора-рўйхатини** шакллантириш. Уларни маълум бир вақт давомида тендер (танлов) савдоларидан четлаштириш;

-тендер (танлов) савдоларида ҳар бир талабгор ҳамда жамоатчилик вакилларига тендер жараёнининг барча босқичлари, шу жумладан тузилган шартнома шартлари билан тўлиқ танишиб чиқишлари учун очиқ маълумот сифатида жойлаштириш;

-капитал-қурилишнинг талабларни баҳолаш, тендер савдолари хужжатларини тайёрлаш, тендер (танлов) савдоларини ўтказиш, шартнома тузиш, ҳамда қурилишни назорат қилиш каби асосий функцияларини турли субъектларга ажратиш;

-ички ва ташқи назорат ҳамда аудит хизматини олиб борувчи субъектларнинг буюртмачидан мустақил бўлиши ҳамда уларнинг ҳисоботлари *жамоатчилик учун очиқ эълон қилиниши*;

-тендер ҳамда объект қурилиши жараёнида мустақил нодавлат ташкилотлари ҳамда *жамоатчилик вакилларининг қатнашишини* улар ҳамда томонидан мониторинг ўтказилишини рағбатлантириш³³.

Юқорида санаб ўтилганлар “Transparency international” халқаро ташкилотининг капитал-қурилиш соҳасида коррупцияни олдини олиш борасида бажарилиши лозим бўлган минимум талаблар бўлиб, санаб ўтилганларнинг айримлари у ёки бу кўринишда қонунчилигимизда мавжуд бўлсада, аксарият фундаментал талаблар бўйича юртимизда бирор бир амалиёт мавжуд эмас.

Жумладан, капитал-қурилишда давлат назоратини олиб борувчи орган ҳамда корхоналарда ходимларнинг одоб-ахлоқ қоидалари ишлаб чиқилмаган бўлиб, бу борада идораларда коррупция ҳолатларига йўл қўймаслик тўғрисида ходимларга йиғилиш ўтказиб, уқтириш ва йиғилиш баёни тузган ҳолда расмийлаштириш каби самарасиз ҳамда кўзбўямачиликка асосланган амалиёт сақланиб қолган.

Қолаверса, капитал-қурилиш соҳасида жамоатчилик назорати ҳамда шаффофлик институтларини қўллаш ўрнига тендер (танлов) савдоларини ўтказишда *талабгорларнинг таклифларини ўрганиши ва баҳолаши, шунингдек тендер золибини аниқлаш ёпиқ йиғилишларда ўтказилиши* ҳамда *таклифларни ўрганиши ва баҳолашга оид ахборот ошкор қилинмаслиги* талаблари Вазирлар

---

³³“Transparency international” расмий сайти. “A world built on bribes? Corruption in construction bankrupts countries and costs lives, says TI report”. 2019.
URL:https://www.transparency.org/news/pressrelease/a_world_built_on_bribes_corruption_in_construction_bankrupts_countries_and

Маҳкамаси қарорига асосан буюртмачиларга “намуна” қилиб берилганлигини қандай тушуниш мумкин³⁴.

Хулоса қилиб айтганда, “Transparency international” халқаро ташкилотининг халқаро инвесторлар орасидаги нуфузини ҳамда ундаги коррупцияни қабул қилиш индексида Ўзбекистон Республикаси **180 та** давлат орасида **153 ўринни** эгаллаганлигини инобатга олиб, соҳадаги “Ягона буюртмачи хизмати” инжиниринг компанияси ҳамда буюртмачи хизматини функциясини бажарувчи барча компанияларда юқорида назарда тутилган одоб-ахлоқ қоидаларини тузиб чиқиш мажбуриятини юклаш, тендер (танлов) савдоларида жамоатчиликнинг иштирок этиш ҳуқуқини таъминлаш ҳамда тендер савдолари натижаларини жамоатчилик учун очиқ эълон қилиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

---

³⁴ Вазирлар Маҳкамасининг 18.02.2020 йилдаги 91-сонли қарорига 1 ва 2 иловалар. Намунавий шартноманинг 14.6 банди.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Магистрлик диссертация иши якунида шуни хулоса қилишимиз мумкинки, Ўзбекистон Республикасида бугунги кунда мавжуд капитал-қурилиш соҳасининг барча босқичларида турли даражада коррупцион хавф-хатарлар мавжуд бўлиб, уларни бартараф этиш юзасидан ҳудудларда амалга оширилаётган ишларни қониқарли деб бўлмайди.

Шунингдек, мавжуд коррупцион хавф-хатарларни камайтириш учун капитал-қурилиш соҳасини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ҳам бир қатор ўзгартириш ва қўшимчалар қилиниши лозим.

Тизимда коррупцияни бартараф қилиш бўйича халқаро стандартлар ҳамда илғор хорижий тажрибаларнинг аксарияти бу борада инновацион технологиялардан фойдаланиш, инсон омилини кескин камайтиришга қаратилган. Бу борада сўнгги йилларда Ўзбекистон Республикасида ҳам салмоқли ишлар амалга оширилган бўлса-да, олдимизда турган вазифалар ҳам талайгина.

Магистрлик диссертация ишини ёзиш натижасида Ўзбекистон Республикасида капитал-қурилиш соҳасида коррупцияга қарши кураш тизимини янада такомиллаштириш, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш юзасидан қуйидаги таклиф ва мулоҳазалар илгари сурилмоқда:

Назарий таклиф ва мулоҳазалар.

1. Капитал-қурилиш соҳасидаги коррупцион жиноят тушунчасига қуйидагича таъриф бериб ўтишни жоиз топдик:

“Капитал-қурилиш соҳасида давлат назоратини олиб функциясини олиб борувчи мансабдор шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиши ёхуд ваъда қилиши”.

2. Капитал-қурилиш соҳасидаги коррупциявий хавф-хатарлардан давлат **иқтисодий, сиёсий, ижтимоий** ва **эгологик** жиҳатдан зарар кўриши мумкин.

Иқтисодий жиҳатдан зарарни давлат бюджетининг талон-торож қилинишида, сифат жиҳатдан паст даражада бўлган объектлар қурилишида ҳамда потенциал энг самарали пудратчи томонидан қурилиши мумкин бўлган объектнинг бой берилишида кузатишимиз мумкин.

Сиёсий жиҳатдан келтириладиган зарар мавҳум кўриниши мумкин. Лекин кўлами жиҳатдан иқтисодий зарардан қолишмайди. Ҳар қандай коррупция аҳоли орасида давлатга бўлган ишончни пасайтиради ҳамда хорижий давлатлар орасида давлатнинг нуфузи тушиб кетишига олиб келади. Ўз-ўзидан инвестиция ҳажми ҳам камайиб кетади.

Ижтимоий жиҳатдан, соҳада коррупциянинг юқори даражада эканлиги, албатта кадрлар тайёрдаш тизимига ҳам таъсир кўрсатмай қолмайди. Қолаверса, сифатли архитектуранинг аҳолининг фаровонлиги, тинч-тотувлиги ва маданиятнинг ривожланишига хизмат қилади.

Табиий жиҳатдан, эса коррупциянинг қанчалик хавфли эканлигини билиш учун жорий йилда мамлакатимизда рўй берган Бухородаги кучли шамол натижалари ҳамда Сардоба сув омборининг ўпирилиши оқибатларини эслашнинг ўзи кифоя.

Амалий таклиф ва мулоҳазалар.

3. Ўзбекистон Республикасида бугунги кунда амалда бўлган тендер савдоларини мажлис шаклида ўтказиб, протокол шаклида расмийлаштириш, офферентлар томонидан таклифларни конвертда муҳрланган ҳолда топшириш каби эскича усулдаги амалиётлардан воз кечиб, онлайн платпормаларни қўллаш ҳамда талабгорлар тўғрисида маълумотларни ИТ технологияларни қўллаган ҳолда конфеденциаллигини сақлаш амалиётидан фойдаланиш вақт ҳамда маблағни тежаш билан биргаликда бу борада олиб борилаётган давлат сиёсатига ҳар томонлама ҳамоҳанг бўлар эди.

Европа иттифоқи³⁵, АҚШ³⁶ ва бошқа давлатлар тажрибасидан фойдаланган ҳолда **Вазирлар Маҳкамасининг 302-сонли қарори асосида** ўтказиладиган *капитал-қурилиш соҳасидаги тендер (танлов) савдоларини ўтказишда Навоий ва Сирдарё вилоятларида тест режимида ҳужжатларни электрон тарзда қабул қилиш, электрон ҳужжатларни ҳимоялаш кодлари билан таъминлаш ҳамда электрон тендерлар ўтказиш амалиётини қўллаш таклиф этилади.*

4. Капитал-қурилишда танлов (тендер) савдолари объект учун ўрнатилган нархни камайтириш шаклида олиб борилади. Амалиётда тендер савдоларини ютиб чиқиш учун объект учун белгиланган нархни кескин камайтириш ҳолатлари кузатилмоқда. Қийматнинг арзонлашиши пудратчи даромадини камайтиради ҳамда объектни сифатсиз қуриш ёхуд бошқа коррупцион усуллар қўллашга ундайди. Шу боис, капитал-қурилиш соҳасида тендер (танлов) савдоларини ўтказиш жараёнида тендер комиссиясига **шубҳали, ўта арзон бўлган таклифларни рад этиш** ҳуқуқини бериш таклиф этилади.

5. Лойиҳа-қидирув фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотларнинг асосий даромад манбаси бўлиб, ташкилотлар билан тузилган шартномлардан келиб тушадиган маблағлар эканлигини инобатга олиб, бюджет буюртмачилари томонидан тўлов интизомига риоя қилиш ҳамда тасдиқланган прејскурантга амал қилиш юзасидан алоҳида назорат ўрнатиш мақсадга мувофиқ.

Шунингдек, Россия Федерацияси, Озарбайжон ва бошқа бир қатор давлатларнинг тажрибасини инобатга олган ҳолда, нодавлат нотижорат ташкилот шаклида **Лойиҳа ва қидирув фаолияти билан шуғулланувчи**

---

³⁵ Европа комиссияси ички бозор ҳамда хизматлар бошқармаси (DG MARKT EU). “E-procurement golden book of good practice”. 2013 йил. 40-бет.

URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/15443/attachments/1/translations/en/renditions/native>

³⁶ “The Electronic Bidding Construction Act.” №1308. АҚШ. 2018 йил.

URL: https://www.njleg.state.nj.us/2018/Bills/A1500/1308_11.HTM

ташкilotлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва қўллаб-қувватлаш асоциатциясини ташкил этиш **таклиф** этидали.

Асоциатция лойиҳа-қидирув фаолияти билан шуғулланувчи ташкilotларнинг ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиши, улар фаолиятини мувофиқлаштириши, соҳада илғор хорижий тажрибаларни қўллаши, аъзо ташкilotлар фаолиятини таҳлил қилиши, кадрлар малакасини ошириши ва миллий ва халқаро миқёсдаги тадбирларда аъзо ташкilotлар номидан иш кўриши мақсадга мувофиқ.

6.Капитал-қурилиш соҳасида коррупцияни бартараф этишга қаратилган илғор хорижий тажрибаларнинг аксарияти соҳада жамоатчилик назоратини кучайтиришга қаратилган. Соҳани тартибга солувчи миллий қонунчилигимизда мазкур институт мавжуд бўлсада, умумий, декларатив характерга эга бўлган нормалардан таркиб топган. Соҳада жамоатчилик назоратини кучайтириш мақсадида қуйидагилар **таклиф** этилади:

-Россия Федерацияси, Беларус ва Озарбайжон республикалари тажрибасини инобатга олган ҳолда Шаҳарсозлик кодексига аҳоли пунктларининг бош режаларини **ишлаб чиқиш, қайта кўриб чиқиш, келишиш ва жамоатчилик муҳокамасига қўйишнинг аниқ тартибларини белгилаб чиқиш;**

-“Ўзбекистон Республикаси ҳудудида капитал қурилишда танлов савдолари тўғрисида”ги низомга янги банд сифатида жамоатчилик назоратини киритиб, тендерларни ўтказишнинг барча босқичларида фуқаролар, оммавий ахборот воситалари ва бошқа **жамоатчилик назорати субъектларининг қатнашишлари мумкинлигини белгилаш.**

7.Капитал-қурилиш соҳасида давлат харидларини амалга оширишда коррупцион хавф-хатарларни олдини олиш борасида **АҚШ, Россия Федерацияси** ва **Словения** тажрибаларини инобатга олиб, Ўзбекистон Республикасининг “Давлат харидлари тўғрисида”ги қонуннинг 17-моддаси, 1-қисмини қуйидаги тартибда ўзгартиришни **таклиф** қиламиз:

“Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда харид қилиш тартиб-таомилида давлат харидларини ижро этиш учун талабгорлар сифатида иштирок этаётган Ўзбекистон Республикаси резидентлари ва норезидентлари харид қилиш тартиб-таомиллари иштирокчиси (бундан буён матнда иштирокчи деб юритилади) бўлиши мумкин.

*Харид қилиш тарти-таомилларида давлат харидларини ижро этиш учун талабгор жисмоний шахс, юридик шахс раҳбари, коллегиал бошқарув органи раҳбари ёки аъзоси, бош бухгалтери муқаддам Ўзбекистон Республикаси **Жиноят кодексининг 167,183,211-моддаларида** назарда тутилган жиноятларни содир этганлик учун **судланмаган ёки танлов кунига қадар 2 йил давомида** Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг **61-моддасида** назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этмаган бўлиши лозим”.*

8.Бугунги кунда соҳада мавжуд бўлган объектлар учун тендер савдоларида ютиб чиқиб, бош пудратчи сифатида барча ишларни ёрдамчи пудратчига тўлалигича ўтказиш ҳамда бу орқали “хизмат ҳақи” сифатида объект қийматининг 5-7 фоизи миқдорида асоссиз давромад олиш одатига чек қўйиш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг **302-сонли** қарори билан қабул қилинган Низомнинг **35-бандида** белгиланган талабгорларга қўйиладиган малака талаблари қаторига “*танлов объектида кўрсатилган ишларнинг камида 50 фоизини ўз кучи билан бажариши*” талабини қўйиш **таклиф этилади.**

9.Капитал қурилишнинг лойиҳа-смета ҳужжатларини ишлаб чиқиш босқичида объект қийматини асоссиз ошириб кўрсатишларни олдини олиш ҳамда қурилиш-монтаж ишларининг бошланғич қийматини ҳисоблаб чиқишда қўлланиладиган материал, буюм ва конструкцияларнинг нархларини каталог асосида шакллантириш ва бу борада аниқ ва бир хил амалиётни шакллантириш мақсадида **Россия Федерацияси, Беларусь Республикаси** ҳамда **Туркия** тажрибасини инобатга олган ҳолда қурилиш материалларининг нархларини доимий равишда каталог усулида шакллантириб бориш билан

алоҳида шуғулланувчи хўжалик бошқаруви органи шаклида **Қурилиш вазирлиги ҳузуридаги нархларни шакллантириш марказини** ташкил этиш **таклиф этилади.**

10. **GIACC**³⁷ ҳамда бошқа етакчи халқаро нодавлат ташкилотларнинг тавсияларини инобатга олиб, **“комплаэнс назорат”** бугунги кунда коррупциявий хавф-хатарлар мавжуд бўлган **“Ягона буюртмачи хизмати”** ҳамда **“Қишлоқ қурилиш инвест”** инжиниринг компанияларида ҳам ушбу тизимни жорий этишни мақсадга мувофиқ.

11. **“Transparency international”** халқаро ташкилотининг тавсиясига асосан соҳада коррупцияни олдини олиш мақсадида тендер ўтказишга қатнашадиган ҳар қандай давлат органи хизматчисининг **одоб-ахлоқ қоидаларини** ишлаб чиқиш ва унда манфаатлар тўқнашуви, коррупция тўғрисида хабардор қилиш ҳамда хабар берган шахсларнинг **(“whistleblowers”)** ҳимоясини таъминлашнинг механизмларини яратиш **таклиф этилади;**

12. **Open contracting partnership** гуруҳининг шаффофликни таъминлаш борасидаги тавсияларини инобатга олиб, капитал-қурилиш объекти учун босқичидан бошлаб объектни фойдаланишга қабул қилиш босқичига қадар бўлган барча жараёнларда тўпланган ҳужжатларни **жамоатчилик учун очиқ эълон қилиш онлайн тизимини яратиш таклиф этилади.**

Тадқиқот ишимиз якунида мухтарам Президентимизнинг қуйидаги сўзларини эслаб ўтишни жоиз деб билдик: **“Рақамли технологиялар нафақат маҳсулот ва хизматлар сифатини оширади, ортиқча ҳаражатларни камайтиради. Шу билан бирга, мени жуда қаттиқ ташвишга соладиган ва безовта қиладиган энг оғир иллат – коррупция балосини йўқотишида ҳам улар самарали воситадир. Буни барчамиз теран англаб олишимиз даркор**³⁸”.

³⁷ “Curbingcorruption” ташкилотининг расмий сайти. “Transnational construction initiatives”. 2020.

URL: <https://curbingcorruption.com/sector/construction/>

³⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 2020 йил.: “Халқ сўзи”. URL: <http://xs.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-olij-mazhlisga-murozhaatnomasi>

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

I. Рахбарий адабиётлар:

1. И.А.Каримов. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Тошкент.: “Маънавият”. 2008 йил.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси (2020 йил). – Т.: Халқ сўзи, 2020 й.”.

II. Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Шаҳарсозлик кодекси. Олий Мажлис Ахборотномаси, 2002 й., 4-5-сон, 63-модда; «Халқ сўзи», 2002 й., 96(2924)-сон; ЎР ҚХТ, 2002 й., 9(45)-сон, 57-модда

2. Ўзбекистон Республикасининг Уй-жой кодекси. Олий Мажлис Ахборотномаси, 1999 й., 1-сон, 4-модда; «Халқ сўзи», 1999 й., 28-29 -сон

3. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. 03.01.2017 йил. **ЎРҚ-419-сон**, «Халқ сўзи», 2017 й., 2 (6696)-сон; ЎР ҚХТ, 2017 й., 1-сон, 2-модда

4. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат харидлари тўғрисида”ги Қонуни. 09.04.2018 йил. **ЎРҚ-472-сон**, ҚХММБ, 10.04.2018 й., 03/18/472/1050-сон

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Шаҳарлар, шаҳарчалар ва қишлоқ аҳоли пунктларининг бош режаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнларини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 30.08.2005 йил. **ПҚ-165-сон**.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 01.05.2017 йилдаги **ПҚ-2936-сон**. Манба: ЎР ҚХТ, 2017 й., 20-сон, 356-модда

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Лойиҳа-қидирув ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари

тўғрисида”ги Қарори. 02.05.2017 йил. **ПҚ-2946-сон**. Манба: ЎР ҚХТ, 2017 й., 21-сон, 381-модда

8.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги Қарори. 02.04.2018 йил. **ПҚ-3646-сон**. Манба: ҚХММБ, 02.04.2018 й., 07/18/3646/0981-сон

9.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик ва шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини доимий фойдаланишга бериш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 20.04.2018 йил. **ПҚ-3677-сон**. Манба: ҚХММБ, 21.04.2018 й., 07/18/3677/1093-сон

10.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика худудларида «Business city» замонавий ишбилармонлик марказларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 02.08.2018 йил. **ПҚ-3895-сон**. Манба: ҚХММБ, 03.08.2018 й., 07/18/3895/1616-сон

11.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қурилиш соҳасига ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 20.09.2019 йил. **ПҚ-4464-сон** Манба: ҚХММБ, 21.09.2019 й., 07/19/4464/3778-сон

12.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Капитал қурилишда бошқарув тузилмасини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. 18.11.1998 йил. **ПФ-2111-сон**, Манба: Олий Мажлис Ахборотномаси, 1998 й., 10-11-сон, 208-модда

13.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Капитал қурилишда иқтисодий ислоҳотларни янада чуқурлаштиришнинг асосий йўналишлари тўғрисида”ги Фармони. 06.05.2003 йил. **ПФ-3240-сон**. Манба: Олий Мажлис Ахборотномаси, 2003 й., 5-сон, 68-модда; ЎР ҚХТ, 2003 й., 9-10-сон, 69-модда

14.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қурилиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари

тўғрисида”ги Фармони. 02.04.2018 йил. **ПФ-5392-сон**. Манба: ҚХММБ, 02.04.2018 й., 06/18/5392/0982-сон

15.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Капитал қурилишда лойиҳа ва қурилиш ишларини амалга ошириш тартибини оптималлаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. 22.05.2018 йил. **ПФ-5445-сон**. Манба: ҚХММБ, 23.05.2018 й., 06/18/5445/1245-сон

16.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қурилиш соҳасини давлат томонидан тартибга солишни такомиллаштириш қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. 14.11.2018 йил. **ПФ-5577-сон**. Манба: ҚХММБ, 15.11.2018 й., 06/18/5577/2187-сон

17.Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. 27.05.2019 йил. **ПФ-5729-сон**. ҚХММБ, 29.05.2019 й., 06/19/5729/3199-сон

18.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Капитал қурилишда танлов савдолари тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” Қарори. 03.07.2003 йил **302-сон**. ЎР ҚХТ, 2003 й., 13-сон, 105-модда

19.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Капитал қурилишда хўжалик муносабатлари механизминини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” Қарори. 12.09.2003 йил. **395-сон**. Манба: ЎР ҚХТ, 2003 й., 17-18-сон, 146-модда

20.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилма объектларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш бўйича танлов (тендер) ўтказишни жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 18.02.2020 йил. **91-сон**. Манба: ҚХММБ, 19.02.2020 й., 09/20/91/0181-сон

21.Қурилиш соҳасида амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати (2018 йил 1 январь ҳолатига). Қурилиш вазирлиги. 2018 йил. URL: <http://www.minstroy.uz/uz/amaldagi-meyoriy-hujjatlar>

22. Нью-Жерсей штатининг Қонуни. “The Electronic Bidding Construction Act.” №1308. АҚШ. 2018 йил.

URL: https://www.njleg.state.nj.us/2018/Bills/A1500/1308_11.HTM

23.Россия Федерациясининг Қонуни.“ Федеральний закон о контрактной системе в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных и муниципальных нужд”. 05.04.2013 йил. №44-ФЗ.

URL: https://legalacts.ru/doc/44_FZ-o-kontraktnoj-sisteme/

III. Дарслик, ўқув қўлланмалари ва мақолалар:

1. Исмаилов Б.И. “Современные стратегии антикоррупционных реформ” //Ўқув қўлланма.-Т.: Бош прокуратура Академияси, ЦПКЮ., 2019. – 200 б.

2.Исмаилов Б.И. “Институционализация национальных систем противодействия коррупции”//Ўқув қўлланма. -Т.: Бош прокуратура Академияси, ЦПКЮ, 2019. -233б

3.М.Шан, Ю.Ли, А.П.Чан, Й.Ху. “Corruption in the public construction sector. A holistic view”. Сингапур. 2020 йил. ISBN 978-981-13-9549-9
<https://doi.org/10.1007/978-981-13-9550-5>

4. С.Жонсон. “Corruption is costing the global economy \$3.6 trillion dollars every year”. 2018 йил. URL:<https://www.weforum.org/agenda/2018/12/the-global-economy-loses-3-6-trillion-to-corruption-each-year-says-u-n>

5. Э.Робертсон, Л.Этрон, Д.Мозес. “Biggest Risk of corruption in the construction industry - the Globe picture”. 2014 йил.

URL: <https://www.klconstructionlawblog.com/2014/09/biggest-risk-of-corruption-in-the-construction-industry-the-global-picture/>

6.Ж.Веллс. “Corruption in the construction of public infrastructure: Critical issues in project preparation”. Норвегия. 2015 йил.

URL:<https://www.u4.no/publications/corruption-in-the-construction-of-public-infrastructure-critical-issues-in-project-preparation-1>

7. А.С.Нешиной. “Капитал-курулиш тушунчаси”. Россия Федерацияси. 2020 йил. URL: <https://psyera.ru/6226/ponyatie-kapitalnogo-stroitelstva>

8. Европа комиссияси ички бозор ҳамда хизматлар бошқармаси (DG MARKT EU). “E-procurement golden book of good practice”. 2013 йил. 40-бет.
URL:<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/15443/attachments/1/translations/en/renditions/native>

9. П.МЭТЮЗ. “Why is construction is so corrupt”. 04.02.2016 йил.
<https://www.weforum.org/agenda/2016/02/why-is-the-construction-industry-so-corrupt-and-what-can-we-do-about-it/>

10. Грант Хортон. “Fighting construction fraud in the UK”. 2013 йил.
URL:<https://www.granthornton.co.uk/globalassets/1.-member-firms/united-kingdom/pdf/publication/2013/fighting-construction-fraud-in-the-uk.pdf>

11. М.Парк. “Disaster divided: Two countries, one island, life-and-death differences”. CNN. АҚШ. 2016 йил.
URL:<https://edition.cnn.com/2016/10/11/americas/haiti-dominican-republic-visual-explainer/index.html>

12. Transparency international. “A world built on bribes? Corruption in construction bankrupts countries and costs lives, says TI report”. 2019.
URL:https://www.transparency.org/news/pressrelease/a_world_built_on_bribes_corruption_in_construction_bankrupts_countries_and

13. Европа комиссияси ички бозор ҳамда хизматлар бошқармаси (DG MARKT EU). “E-procurement golden book of good practice”. 2013 йил. 40-бет.
URL:<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/15443/attachments/1/translations/en/renditions/native>

14. П.Кюлерс. “Fighting corruption in infrastructure—a must for achieving the 2030 agenda”. 2015.
URL:<https://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2015/12/9/Fighting-corruption-in-infrastructure-a-must-for-achieving-the-2030-agenda.html>

15. “Integrated e-procurement system KONEPS in Korea”. ИХТТ расмий сайти. 2020.

URL:<https://www.oecd.org/governance/procurement/toolbox/search/integrated-e-procurement-system-koneps.pdf>

16. Д.Р.Френсис. “What Reduced Crime in New York City”. АҚШ иқтисодий тадқиқот миллий бюроси сайти. 2020.

URL:<https://www.nber.org/digest/jan03/w9061.html>

17.Ф.Наваз. “Programmatic approaches to address corruption in the construction sector”. Transparency international”.2010.

URL: <https://www.u4.no/publications/programmatic-approaches-to-address-corruption-in-the-construction-sector>

18. М.Фезекас, И.Ж.Тот. “New ways to measure institutionalised grand corruption in public procurement”. Transparency international”.2014.

URL:<https://www.u4.no/publications/new-ways-to-measure-institutionalised-grand-corruption-in-public-procurement>

19.М.Сохаил. “Accountability to prevent corruption in construction projects”. Journal of Construction Engineering and Management. 2008 .

URL:<https://www.researchgate.net/publication/28578103>

20.С.Викберг. “Tools to reduce private sector engagement in grand corruption during the award of public contracts, concessions and licenses”. Transparency international”.2013.

URL:<https://www.u4.no/publications/tools-to-reduce-private-sector-engagement-in-grand-corruption-during-the-award-of-public-contracts-concessions-and-licenses>

21.Т.Сюреида. “Is it wrong to rank? A critical assessment of corruption indices”. Chr. Michelsen institute. 2006.

URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6405951.pdf>

22.Р.Нордим, Р.Таким, А.Навафий. “Behavioural Issues Causative to Corruption”. Мара университети. Малайзия. 2018.

URL:https://www.researchgate.net/publication/325679372_Behavioural_Issues_Causative_to_Corruption

23.Н.Тсунига. “Land corruption topic guide”. Transparency international. 2018. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/Land-Corruption-Topic-Guide-2018-with-picture.pdf>

24.Л.Коехлин, Ж.Кван, Х.Мулукутла. Tackling corruption in land governance. UK aid. 2014.

URL:<https://landportal.org/sites/landportal.info/files/Analytical%20paper-%20Tackling%20corruption%20in%20land%20governance.pdf>

25.Ўзбекистонда коррупцияга қарши кураш бўйича ислохотлар. Истанбул режаси доирасидаги тадбирлар мониторингининг 4-раунди. ИХТТ. 2019.

URL:<https://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/OECD-ACN-4th-Round-Monitoring-Methodology-Amendments-2017-RUS.pdf>

V. Интернет сайтлари:

1. <http://www.lex.uz>
2. <http://www.norma.uz>
3. <http://www.my.gov.uz>
5. <http://www.uza.uz>
6. <http://www.dissertant.uz>
8. <http://www.minjust.uz>
9. <http://www.minstroy.uz>
10. <http://www.curbingcorruption.com>
11. <https://www.open-contracting.org>
12. <https://www.worldbank.org>
13. <https://www.transparency.org>
13. libgen.is ва бошқалар.